

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет фізичного виховання і спорту
Кафедра олімпійського та професійного спорту

Дипломна робота

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ ТАКТИКО-
ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ В
ПІДГОТОВЧОМУ ПЕРІОДІ МАКРОЦИКЛА**

Студент 683 групи

Змієвський С.О

Науковий керівник

Д.н. з фіз.вих і спорту професор

Романчук С.В

Миколаїв 2022

ЗГІДНО РІШЕННЯ КАФЕДРИ олімпійського та професійного спорту

Протокол № 8 від 17.01.2022р.

дипломну роботу магістра Змієвського С.О

на тему: «Удосконалення системи планування тактико-технічної підготовки юних футболістів в підготовчому періоді макроцикла» рекомендувати до захисту.

Завідувач кафедри

Олег ОЛЬХОВИЙ

Декан факультету

Андрій ЧЕРНОЗУБ

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	9
1.1. Взаємозв'язок технічної та тактичної підготовки футболістів.....	9
1.2. Методичні засади вдосконалення тактичної підготовки футболістів.....	13
1.3. Особливості тактичного мислення у футболі.....	17
1.4. Застосування ігрових вправ у техніко-тактичній підготовці юних футболістів.....	21
1.5. Методика діагностики показників змагальної діяльності футболістів....	22
РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ..	28
2.1. Методи досліджень.....	28
2.2. Організація досліджень.....	31
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ ...33	
3.1. Дослідження тактичних дій в атаці професійних команд провідних футбольних клубів Європи.....	33
3.2. Показники тактичних дій юних футболістів в атаці до впровадження експериментальної методики.....	44
3.3. Показники тактичних дій юних футболістів в атаці після впровадження експериментальної методикою.....	56
ВИСНОВКИ	72
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	75
ПОСИЛАННЯ	77

Вступ

Актуальність теми дослідження. Відставання українських футболістів від провідних закордонних спортсменів за рівнем техніко-тактичної майстерності відзначається фахівцями вже давно [3; 33; 67; 71; 81; 91], що підтверджується матеріалами аналітичних звітів експертів [23; 42; 69]. Це свідчить про відносно низьку ефективність вітчизняної системи підготовки спортивного резерву у футболі та необхідність її модернізації. Тому вдосконалення системи підготовки юних футболістів розглядається останнім часом як пріоритетний напрямок у розвитку вітчизняного футболу.

Огляд науково-методичної літератури [61; 67; 84; 89] та узагальнення педагогічної практики дозволяють вважати, що однією з причин відставання вітчизняного футболу в техніко-тактичному компоненті гри є використання традиційної методики навчання тактичним діям у простих умовах, що не вимагають прийняття рішення, у недостатній представленості у змісті тренувального процесу вправ, що моделюють умови реальної ігор та ігрових завдань, що передбачають вирішення юними футболістами, на основі сприйняття та оцінки реальних ігрових ситуацій.

Питання вдосконалення техніко-тактичної підготовки молодих футболістів були предметом досліджень багатьох учених. Одні спеціалісти [24; 81; 94] пропонують акцентувати увагу на початковому навчанні технічним прийомам з подальшим застосуванням їх у грі, інші [22; 30; 76; 97] відзначають першорядну важливість фізичного розвитку молодих спортсменів.

У той же час, все більше [34; 36; 40; 51; 52; 61; 67; 75; 84; 96; 97] дослідників пропонують здійснювати техніко-тактичну підготовку футболістів на основі застосування ігрових вправ, що моделюють змагальну діяльність. Такий підхід забезпечує як формування навичок застосування тактичних дій у змагально-ігрових умовах, і розвиток ігрового мислення.

Запропонована концепція навчання через гру відповідає світовим трендам розвитку сучасного футболу, ефективність її реалізації у процесі техніко-тактичної підготовки інтуїтивно визнається багатьма вченими та емпірично підтверджується результатами практичної діяльності дитячих тренерів. Подальше вдосконалення тактичних дій футболістів через виконання вправ у ігрових ситуаціях, що моделюються, стримується недостатністю науково-обґрунтованих знань про педагогічні умови їх ефективного застосування.

Існування суперечності між високим дидактичним потенціалом ігрових вправ як засобу техніко-тактичної підготовки, з одного боку, та недостатньою науковою розробленістю методичних основ удосконалення групових тактичних дій юних футболістів в атаці через їх застосування на основі структуризації динамічних ситуацій гри, з іншого, зумовлює актуальність вирішення проблеми нашого дослідження, суть якої сформульована нами так: Які методичні засади вдосконалення групових тактичних дій в атаці у футболістів 13-14 років через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри?

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити, експериментально апробувати та оцінити результативність методики вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри.

Об'єкт дослідження: техніко-тактична підготовка футболістів 13-14 років.

Предмет дослідження: методика вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років у атаці через застосування ігрових вправ з урахуванням структуризації динамічних ситуацій гри.

Гіпотеза дослідження: підвищення ефективності групових тактичних дій в атаці у футболістів 13-14 років можливе, якщо процес їх вдосконалення здійснюватиметься:

– з урахуванням особливостей техніко-тактичної підготовленості котрі займаються та закономірностей структури розвитку гри;

– на основі ігрових вправ, розроблених з урахуванням динамічних ситуацій гри, максимально наближених до реальних ігрових умов;

– відповідно до виділених нами методичних особливостей їх застосування у процесі техніко-тактичної підготовки.

Досягнення мети дослідження здійснювалося у вигляді послідовного вирішення наступних **завдань**:

1. Визначити теоретичні та організаційно-методичні засади підвищення ефективності вдосконалення групових тактичних дій юних футболістів.

2. Розробити методiku діагностики показників тактичних дій футболістів в атаці.

3. Розробити, експериментально апробувати та оцінити результативність методики вдосконалення групових тактичних дій юних футболістів в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри.

Вирішення завдань дослідження передбачає звернення до комплексу наукових **методів**, що включає: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, педагогічне тестування, контроль та оцінка показників змагальної діяльності, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Наукова новизна дослідження полягає в наступному:

– розроблено методiku діагностики показників тактичних дій футболістів в атаці за критеріями: складність групової тактичної взаємодії (кількість гравців, які брали участь у груповій взаємодії), точність просування м'яча вперед по зонах, розподіл передач між гравцями (контроль взаємодії гравців один з одним під час гри), кількість техніко-тактичних дій у штрафному майданчику суперника (у тому числі кількість ударів у площину воріт зі штрафного), що відповідає вимогам надійності, оптимальності, актуальності, оперативності та інформативності. Реєстрація та аналіз

показників запропонованих критеріїв дозволяє визначити лімітуючі ланки у змагальній діяльності та скоригувати тактичну підготовку футболістів;

– представлений алгоритм складання ситуаційних вправ для вдосконалення групових тактичних дій футболістів в атаці, що враховує закономірності структури розвитку гри, що передбачає вичленування ігрового сюжету та його перенесення у тренувальну діяльність за допомогою створення умов, наближених до реально-ігрових. Основне і підводять вправи конструюються з обов'язковою наявністю всіх компонентів динамічної ситуації гри, що вивчається;

– розроблено методику вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри, реалізація якої дозволила суттєво підвищити ефективність атакуючих дій юних спортсменів.

Теоретична значимість результатів дослідження полягає в наступному:

– отримано нові дані, що доповнюють та поглиблюють теорію та методику сучасного футболу у тому, що стосується знань про критерії, що характеризують тактичні дії футболістів в атаці;

– наведено алгоритм розробки ситуаційних вправ, що враховує закономірності структури розвитку гри, з визначенням методичних особливостей їх застосування у процесі тактичної підготовки юних футболістів;

– науково обґрунтовано структуру та зміст методики вдосконалення групових тактичних дій юних футболістів в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що застосування у навчально-тренувальному процесі юнаків створеної нами методики вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри дозволяє істотно підвищити рівень їхньої техніко-тактичної майстерності та

результативність змагальної діяльності. Вимірювання та оцінка показників на основі запропонованих критеріїв ефективності атакуючих дій футболістів у грі сприяє підвищенню якості діагностики та аналізу змагальної діяльності футболістів.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (148). Загальний обсяг дипломної роботи складає 90 сторінок, вона містить 17 таблиць та 13 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1.1. Взаємозв'язок технічної та тактичної підготовки футболістів

Формування технічної майстерності – одне з основних завдань спортивної підготовки футболістів. Футбол характеризується великою кількістю різноманітних специфічних технічних прийомів та досить високим ступенем їх варіативності [16, 29]. Проте футбольні фахівці вже протягом значного часу говорять про перевагу зарубіжних гравців над російськими у техніці володіння м'ячем [3; 4; 37; 63; 71; 74; 81]. Спочатку проблема стосувалася професійних команд, але сьогодні це стосується й молодіжних.

Вважається, що аналіз ігор міжнародних змагань завжди веде до вдосконалення теорії та методики футболу і натомість впровадження передових технологій, поглядів, методів тренування спортсменів [57, 89].

У зв'язку з цим у системі технічної підготовки футболістів можна виділити два основні організаційно-методичні аспекти:

- методика навчання окремим прийомам техніки гри, що передбачає розгляд процесу навчання певному технічному прийому з позиції засобів і методів на всіх етапах оволодіння руховою дією;

- методика технічної підготовки загалом із формулюванням кінцевої мети навчання техніці гри, постановкою приватних завдань та визначенням послідовності їх вирішення на кожному етапі багаторічної підготовки футболістів.

Щодо першого аспекту технічної підготовки, слід сказати, що методика навчання окремим технічним елементам у футболі вибудовується на основі загальних закономірностей навчання рухових дій.

Дія – є єдність орієнтовної, виконавчої, контрольної-коригувальної елементів. Перша постає як програма дії, на основі якої здійснюється друга частина; виконанню супроводжує зіставлення результатів події із завданням програми та оцінка просування до мети, тобто. контроль. У разі виявлення

неузгодженості орієнтовної та виконавчої частин дії, остання відповідним чином коригується. Якщо ці частини дії узгоджені, але просування до мети оцінюється як незадовільне, то коригування піддається орієнтовна частина рухової дії [17, 60].

Як правило, у теоретико-методичній літературі з футболу позначають три етапи навчання окремого технічного прийому: початкове навчання; поглиблене розучування; закріплення та вдосконалення [8, 22, 33, 38, 65].

Зазначені етапи навчання розкриваються з боку мети та розв'язуваних завдань із приведенням адекватних їм засобів та методів організації навчально-тренувального процесу [3; 5; 22; 39; 50].

Що стосується другого аспекту технічної підготовки, то під технічною підготовкою розуміється логічно побудований з урахуванням поставлених завдань багаторічний процес навчання техніки футболу, що забезпечує досягнення високої ефективності застосування технічних прийомів в умовах ігрової діяльності [5; 33; 39; 45; 68].

Завдання технічної підготовки та послідовність їх реалізації у футболі визначаються у двох напрямках: поступової адаптації технічних прийомів, що розучуються, до умов змагальної діяльності; порядок вивчення технічних прийомів та його способів [6, 8, 42].

Технічна підготовка як педагогічний процес, що має на меті досконале оволодіння спортсменом технікою гри, ставить перед собою і послідовно вирішує, на думку фахівців [8, 42, 108] наступні завдання:

- 1) міцне освоєння всієї різноманітності технічних прийомів футболу;
- 2) досягнення різнобічного володіння технікою гри та її раціональної варіативності;
- 3) підвищення надійності застосування технічних прийомів шляхом поступової адаптації технічних прийомів, що розучуються, до умов змагально-ігрової діяльності.

Вчені вважають, що систематизація всього обсягу матеріалу, що вивчається, і встановлення раціональної послідовності освоєння технічних

прийомів багато в чому визначають успішність вирішення поставлених завдань і досягнення кінцевої мети технічної підготовки [39, 43, 45, 46]. Але при цьому підходи до визначення цієї послідовності суттєво відрізняються. Низка вчених пропонує спиратися на загальнодидактичний принцип доступності, використовуючи підходи "від простого до складного", або "від легкого до складного" [6, 9, 90]. Існує думка, що цей підхід не зовсім застосовний до навчання техніки футболу [16, 38, 47].

Невідповідність між тренувальною та змагальною діяльністю веде до недостатньо високого рівня технічної підготовленості футболістів [37, 43]. Пропонується дотримуватися наступного варіанта побудови технічної підготовки з позначенням конкретних вікових інтервалів [45, 67, 69, 73, 88]:

- 1) 8-10 років – ведення м'яча та обведення, жонглювання;
- 2) 10-11 років – ведення м'яча та обведення, короткі та середні передачі, гра головою;
- 3) 11-12 років – короткі та середні передачі, ведення м'яча та обведення, удари по воротах ногою, гра головою;
- 4) 12-13 років – простріли, навісні передачі, ведення м'яча та обведення, довгі передачі, удари головою по воротах;
- 5) 13-14 років – простріли, довгі передачі, відбір та ведення м'яча, обведення, удари головою та ногою по воротах;
- 6) 14-15 років - короткі, середні, довгі передачі, ведення м'яча, обведення, передачі "на хід", перехоплення;
- 7) 15-17 років – короткі, середні, довгі передачі, ведення м'яча, обведення, простріли, удари по воротах головою та ногою, гра головою

Таким чином, спостерігається відсутність єдності серед спеціалістів у визначенні послідовності оволодіння прийомами гри.

Крім того, виділяються два якісно відрізняються підходи до організації процесу навчання техніки футболу. Перший – традиційний підхід, що передбачає підвищений обсяг виконання технічних прийомів у простих стандартних умовах, особливо на початковому етапі навчання. Другий підхід

зазвичай називають ситуаційним або ігровим, оскільки технічні прийоми футболу освоюються тими, хто займається з перших днів навчання переважно в ігрових умовах: у правильно підібраній рухомій грі або ігровій ситуації [52; 54; 65; 67; 79; 83; 84; 89; 98].

Слід сказати, що раніше панівна думка про необхідність використання рухливих ігор лише на етапах закріплення та вдосконалення технічних прийомів було переглянуто. Успішне освоєння технічного прийому може відбуватися відразу, у правильно підібраній рухомій грі або ігровій ситуації [5, 51, 52, 98]. Провідні тренери світу використовують для розвитку індивідуальної технічної майстерності, групових та командних тактичних дій ігрові вправи, в яких тренер повинен забезпечити наближені до реальних умов, інакше від гри буде небагато користі [7, 10, 11]. Зокрема, в Італії при підготовці юних футболістів ігри та ситуаційні ігрові завдання використовуються ширше, навіть до становлення техніки, яка покращиться за дотримання у вправах вимог реальної гри.

Формування технічної майстерності – одна з найважливіших складових системи спортивної підготовки, особливо в ігрових видах спорту, де результат багато в чому залежить від точності, швидкості та надійності виконання технічних прийомів у змагально-ігрових умовах [16, 79, 80, 105]. Техніка по праву вважається фундаментом для подальшої тактичної та інтегральної підготовки, особливо для освоєння групових та командних взаємодій [79, 80, 95]. Навчання тактичним процесам як способам вирішення ігрових завдань у вигляді виконання технічних прийомів, що розучуються, в ігрових ситуаціях є не менш значущою стороною спортивної підготовки [83, 89]. Тому при виборі підходу до навчання техніки гри у футболі найефективнішим є гармонійне поєднання традиційного та ситуаційного (ігрового) підходів. Правильна організація тренувального процесу сприяє перетворенню освоєних технічних прийомів на надійні та ефективні рухові дії. Тактична підготовка забезпечує успішне застосування цих дій на вирішення тактичних завдань за умов змагально-ігрової діяльності.

1.2. Методичні засади вдосконалення тактичної підготовки футболістів.

У сучасному футболі крім особливо яскраво вираженої тенденції розвитку швидкісної гри спостерігається досконаліша тактика, висока організація діяльності окремих гравців та команди в цілому в атаці та обороні, а також у перехідних фазах гри. У тактичному плані футбол є «грою просторів» двох протидорчих команд. Дії атакуючої команди спрямовані використання наявного чи створення необхідного простору для реалізації атакуючого маневру. У той час, як мета команди, що обороняється, – позбавити вільного простору команду суперника з м'ячем.

Вирішальне значення набуває здатність спортсменів швидко та правильно оцінювати в умовах просторово-часових обмежень розташування всіх гравців на майданчику, положення м'яча та траєкторію його руху, передбачати дії гравців своєї команди та суперників.

Здійснивши вибір найбільш доцільної в конкретному ігровому епізоді дії, футболіст повинен виконати його максимально ефективно, що вимагатиме високого рівня фізичної підготовленості, технічної оснащеності. З огляду на це, низка вчених сходиться на думці, що це компоненти підготовленості спортсменів мають бути на найвищому рівні з провідною роллю тактики [29; 40; 49; 73; 88; 91].

На підставі аналізу літературних джерел з питань тактичної підготовки професіоналів та юнаків у футболі [5; 6; 20; 33; 40; 45; 49; 53; 84] було виділено основні положення щодо організаційно-методичних аспектів тактичної підготовки.

Сформульовано основні завдання тактичної підготовки у футболі: 1) освоєння загальних теоретико-методологічних положень тактики футболу; 2) оволодіння базовими елементами, прийомами та варіантами тактичних атакуючих та оборонних дій; 3) удосконалення ігрового (тактичного) мислення гравців; 4) засвоєння спеціальних знань, необхідні практичної реалізації тактичної підготовленості; 5) реалізація тактичної підготовленості

практично [50, 90, 91].

У ігрових видах спорту на вирішення вищеописаних завдань розробили раціональна послідовність вивчення тактичних дій – від оволодіння індивідуальними до вивчення групових, та був командних дій [9, 93, 94, 101].

Опанування індивідуальними, груповими та командними тактичними діями, відбувається з урахуванням поділу тактики гри на тактику нападу та тактику захисту. Це дозволяє краще організувати тренувальний процес, оскільки напад та захист вимагають від спортсменів застосування різної «тактичної зброї» [22, 30, 32].

Тактична підготовка включає теоретичну – «засвоєння спеціальних знань з тактики гри» та практичну підготовку – «оволодіння вміннями виконувати тактичні дії індивідуально та в рамках групових та командних побудов» [34, 41, 72]. Теоретичні знання дозволяють футболісту розуміти структуру гри, точно оцінювати змагальну ситуацію у різних фазах гри, правильно підбирати засоби та методи змагальної діяльності щодо рівня підготовленості, кваліфікації, індивідуальних особливостей партнерів та суперника [10, 31, 32]. Причому набуті знання слід постійно доповнювати та уточнювати у процесі тренування.

М.М. Полішкіс, 2012 пропонує використовувати такі методи навчання теоретичним знанням у галузі тактики футболу: оповідання, пояснення, бесіда; методи демонстрації (відеоматеріалів) та показу (з використанням макетів футбольного поля); аналіз гравцями власних дій та дій суперника [91, 99, 100].

Більшість фахівців [5, 19, 94, 101] вважають, що у процесі практичного навчання тактичним діям слід звертатися до методу вправ, тобто. багаторазовим повторенням певних тактичних дій та елементів.

Проте специфіка змагально-ігрової діяльності така, що одним із методологічних положень системи спортивного тренування сьогодні стає спрямованість на побудову тренувального процесу з моделюванням умов, характерних для змагань.

Це допомагає успішно вирішувати завдання вдосконалення техніко-тактичної майстерності та визначає зміст та напрямок багаторічної підготовки резерву у футболі. Дослідник Р.В. Фаттахов підкреслює значущість звернення до сполученого, ігрового, змагального методів у тренувальному процесі в командно-ігрових видах спорту для відтворення умов змагальної діяльності, а саме: пов'язаний метод – для освоєння технічних прийомів паралельно з удосконаленням тактичних дій; змагальний та ігровий методи – для закріплення та вдосконалення тактичних дій [21, 52].

Виділяють два підходи до навчання та вдосконалення тактичної підготовки у футболі – комбінаційний та ситуаційний. У рамках першого відпрацювання ігрових зв'язків (комбінацій) взаємодій здійснюється в простих типових умовах. Відповідно, другий підхід має на меті розвиток у футболістів здатності діяти і самостійно приймати рішення в постійно змінних реально-ігрових умовах [9, 59].

Прихильники другого підходу наголошують, що специфіка ігрової змагальної діяльності вимагає від гравців швидкості мислення та орієнтування, а також спеціальних знань та гнучких, варіативних рухових умінь. Це досягається лише тоді, коли навчання здійснюється у максимально наближених до гри модельних умовах на основі ситуаційного підходу [9, 47, 81].

За справедливим твердженням фахівців, у педагогічній практиці вже досить тривалий час переважає комбінаційний підхід: футболістів навчають комбінаційним варіаціям в умовах, що не відповідають вимогам гри, коли спортсмени виконують технічні елементи та взаємодії в умовах, коли ігрова задача вже вирішена. Спостерігається відсутність єдності у комбінації та ситуації [5; 40; 41; 48; 53].

Б.А. Аркадьєв свого часу вказував на поширену помилку про те, що тактичне тренування футболіста складається лише з вивчення тактичних ходів та комбінацій, винаходи їх на макеті, реалізації на полі. Гра у футбол неспроможна будуватися на завчених тактичних комбінаціях, створених

безвідносно супротивника [6, 56]. Таку думку висловлював і В.І. Сімаков, наголошуючи, що завжди має залишатися місце імпровізації у відпрацьованих на тренуваннях комбінаціях, а для цього тренеру необхідно створювати вправи, максимально наближені до ігрових ситуацій, переважно із трьох гравців [18, 69, 70, 109].

Проте хотілося б зазначити, що фахівці, визнаючи необхідність акцентованого розвитку здатності футболістів орієнтуватися в ігрових ситуаціях, застосовуючи ефективні тактичні дії, не пропонують конкретний методичний інструментарій для оцінки ігрових ситуацій.

У науково-методичній та спеціальній літературі, як і раніше, не запропоновано чіткої (єдиної) дефініції поняття «ігрова ситуація». Сам термін ігрова ситуація нерідко відсутня серед ключових термінів у галузі тактичної підготовки (пор. тактика, тактичне вміння, комбінація), вкрай епізодично використовується при розгляді ігрових комбінацій та способів ведення гри.

Крім того, деякі вчені та фахівці досі залишаються прихильниками комбінаційного підходу через те, що реалізація ситуаційного підходу пов'язана з низкою труднощів психологічного, теоретичного та методичного характеру.

Оскільки основним засобом тактичної підготовки при ситуаційному підході є комплекс ігрових вправ, складно відстежити і проконтролювати процеси оцінки ігрової ситуації і пошуку рішення футболістом на полі, що досить стихійно протікають. У зв'язку з цим, тренеру слід дотримуватися деяких рекомендацій при зверненні до гри як засобу оволодіння тактичними діями: не можна допускати стихійності перебігу гри; необхідно дати «установку» з використанням макета перед навчальною грою; можна зупиняти гру для корекції дій учнів; необхідно провести розбір, аналіз дій учнів, окремих ліній та команди загалом після закінчення навчальної гри [9, 95, 96].

Для управління тактичною підготовкою на основі ситуаційного підходу

потрібна класифікація ігрових ситуацій. Спроби розробити класифікацію, що дозволяє спортсменам відносити ситуацію за розпізнавальними ознаками певного класу, робилися неодноразово і у футболі [1; 5; 48; 53]. Безумовно, систематизація ігрових ситуацій цікавить з погляду теорії та практики футболу, оскільки з'являється можливість виділити типи ігрових завдань, що виникають під час виборів ігрової дії.

В.В. Козин, 2012 звертає увагу на протиріччя між тенденцією до автоматизації тактичних рухових дій та взаємодій, з одного боку, та їх варіативністю в ігровій обстановці змагань, з іншого. За твердженням автора, дії спортсменів часто бувають мало пов'язаними з ігровими ситуаціями та конкретними ігровими завданнями, не враховують безперервність виникнення та розвитку ігрових ситуацій (перехід від ситуації до ситуації).

1.3. Особливості тактичного мислення у футболі.

Професійний футбол трансформується стрімко і потужно, що обумовлює ускладнення вимог, у тому числі, до психічних здібностей футболістів, через необхідність в умовах ігрових ситуацій, що змінюються, швидко і правильно їх оцінювати, приймати оптимальні рішення, передбачати їх подальший розвиток, одночасно здійснюючи самостійні дії з найвищою точністю [11; 12; 64].

Закордонні фахівці пишуть про те, що тактична поведінка футболістів на полі вимагає зосередженості, уважності до ситуації, правильної реакції, компетентності в оцінці ситуації та накопиченого ігрового досвіду [14, 54, 69]. А. Вайтерс, 2014 стверджує, що розвитку здатності приймати оптимальні рішення в умовах гри приділяється 80% тренувального часу при підготовці футбольного резерву Англії.

Результатом мислення гравця, що у спортивній практиці «тактичним», стають його тактичні дії. Тактичне мислення визначають, як психічний процес, спрямований на вирішення конкретних завдань у умовах спортивної діяльності, що безперервно змінюються [5, 25, 52, 78].

Іноді тактичне та оперативне мислення поділяють. Тактичне мислення пов'язані з підготовкою до діяльності, плануванням; оперативне мислення відповідає за безпосередню реалізацію планів та внесення корективів за необхідності [47, 101]. Проте, часто у спортивній літературі тактичному мисленню приписують функції оперативного [25, 78, 93]. За надзвичайно короткий час відбувається оцінка обстановки, здійснюється спроба проникнути у задуми суперника та пошук найкращого тактичного ходу у кожний конкретний момент спортивної боротьби. Визначити необхідне рішення часто доводиться у частки секунди, оскільки слабке місце противника буває розкрито лише на мить. Правильна оцінка цієї миті та вміле її використання, негайне точне виявлення вразливої ділянки визначає успіх боротьби [25, 49].

У цьому відношенні більш наочним прикладом єдності тактичного та оперативного мислення є ігрові види спорту, зокрема футбол, де перед грою дається «установка», розробляється тактичний план, а на полі гравцем виконується індивідуальне завдання в атаці та обороні, з м'ячем або без м'яча. [78, 88].

Тактичне мислення часто ототожнюється з ігровим [26, 82]. Спираючись на низку робіт, присвячених процесу мислення в ігровій діяльності [1; 5; 25; 26; 41], можна виділити такі характерні риси ігрового мислення футболістів:

1) Наочно-образний характер. У розумових процесах футболістів значну роль мають уявлення та сприйняття свого становища на полі щодо супротивників, партнерів, м'яча для оцінки ігрової ситуації та прийняття оптимального рішення. При цьому ігрове мислення невідривне від мовної мови. Оперуючи наявними наочними образами уявлень та сприйняття спортсмен аналізує свої спостереження, порівнює та узагальнює їх за допомогою слів.

Необхідною умовою для цих операцій є спостережливість, завдяки якій футболіст помічає навіть незначні зміни у становищі та рухах супротивника.

Велика спостережливість допомагає розгадати наміри противника і проаналізувати його наступні дії [86, 95].

Футболіст також повинен мати гарну зорову пам'ять та розвинену уяву для запам'ятовування різноманітних ігрових ситуацій та візуалізації майбутньої гри. Ці властивості дозволяють творчо і, найголовніше, ефективно вирішувати тактичні завдання.

Такі психічні процеси, як спостережливість, зорова пам'ять та уява, обов'язково повинні розвиватися у тренувальному процесі для виховання тактичного мислення футболістів.

Як правило, у тренувальних заняттях з юними футболістами розвитку уяви та зорової пам'яті не приділяється належної уваги. Для розвитку зорової пам'яті футболістам необхідно давати завдання із запам'ятовування різних ігрових епізодів у змаганнях з подальшим їх розбором, а для розвитку уяви спортсменам необхідно представляти змагальну діяльність, деталізуючи при цьому як свої дії, так і дії партнерів по команді та суперників.

2) Діючий характер. Для того щоб футболіст міг здійснити прийняте рішення в ігровій ситуації, йому необхідно виконати рухову дію, яка є результатом його тактичного (ігрового) мислення. Однак приймати рішення і виконувати рухові дії спортсмену доводиться в умовах гри, що інтенсивно змінюються, і на тлі великого фізичного навантаження. Це висуває високі вимоги до всіх психічних якостей футболіста.

Уміння нестандартно та з успіхом на практиці вирішувати різні тактичні завдання безпосередньо залежить від рівня технічної підготовленості футболіста. Надійне та різнобічне виконання технічних прийомів під час змагань дозволяє творчо вирішувати тактичні завдання, що виникають у ході гри [26, 29, 111].

Вся увага гравця має бути сконцентрована на навколишній ігровій обстановці, і технічні дії повинні виконуватись автоматично.

Значимість систематичного оволодіння та вдосконалення у навчально-тренувальному процесі різноманітним комплексом технічних прийомів,

зростання спортивно-технічної майстерності футболістів важко переоцінити. Відсутність високої техніки у спортсменів обмежує розвиток тактики гри.

3) Швидкий характер мислення. З кожним роком швидкість гри у футболі зростає, що висуває високі вимоги до швидкості розумових процесів футболіста у тренувальній та змагальній діяльності. Рівень майстерності спортсмена залежить від його вміння з максимальною швидкістю знаходити оптимальні рішення у різних епізодах гри та надійно виконувати технічні прийоми в умовах жорсткого опору супротивника [26, 85].

Тут дуже важливою є не тільки правильна оцінка ігрової ситуації з подальшою дією, згідно з прийнятим рішенням, але й миттєва реакція на несподівані та нестандартні дії суперника з подальшою зміною рішення, тобто. умінням швидко розбудовувати свою діяльність залежно від вимог ігрового епізоду [47, 95].

Для того, щоб футболіст найкращим чином орієнтувався в безперервно змінюваних умовах гри і швидко вирішував ігрові завдання, він повинен мати різнобічну, доведену до найвищої майстерності техніку виконання ігрових прийомів, а також необхідними тактичними знаннями, вміннями та навичками.

Під тактичними знаннями мають на увазі знання основних тактичних принципів гри, розуміння яких необхідне функціонування ігрового мислення футболіста [14].

До тактичних умінь відносять уміння здійснювати правильний вибір позиції спортсмена, уміння використовувати та створювати вільний простір на різних ділянках поля, уміння гравців надавати взаємодопомогу один одному, а також правильно застосовувати технічні прийоми відповідно до ігрової ситуації.

Тактичні навички – відпрацьовані до автоматизму індивідуальні та групові взаємодії футболістів в атаці та обороні, завдяки яким увага гравця не втягується в ігрові ситуації, що часто зустрічаються, і здатне концентруватися на вирішенні складних завдань творчим і нестандартним

способом [19, 85].

4) Тісний зв'язок з емоційно-вольовою сферою. Ігрові види спорту відрізняються своєю непередбачуваністю, оскільки для них характерна часта зміна подій, і результат гри може змінитися за кілька секунд до її закінчення. Наслідком цього можуть бути різні емоційні стани спортсмена з інколи протилежними переживаннями, що потребує прояву вольових якостей футболіста для демонстрації найкращих здібностей під час змагання [7, 26, 32, 91].

Так, спортсмену доводиться вирішувати різні тактичні завдання за умов найтяжчої змагальної діяльності, потребує найвищої концентрації, насиченої різноманітними емоційними станами, що визначає тісний зв'язок мислення футболіста з його емоційно-вольовою сферою.

1.4. Застосування ігрових вправ у техніко-тактичній підготовці молодих футболістів.

Аналіз тренувального процесу в дитячо-юнацькому футболі показує, що часто пропоновані заняття мало ефективні через відірваність їх від реального футболу: уміння і навички, що освоюються, формуються в умовах, які не відповідають ігровим і не вимагають прийняття рішення [61; 67; 84; 89].

Одні фахівці вважають першорядним навчання техніки, потім її застосування у грі [24; 81; 104], інші - фізичний розвиток юнаків [22; 30; 106; 107]. У цьому, В.В. Ніколаєнко, 2013 вірно вказує на шаблонність, заученість, ніж спонтанність дій юних футболістів сьогодні. Причиною цього, на думку спеціаліста, є система навчання дітей різного віку, що укорінилася, через вправи без ігрових завдань, закріплення умінь у простих ситуаціях без опору з боку суперника. Як наслідок, відзначається несформованість просторового орієнтування юних футболістів, недостатня різнобічність техніки та тактики у умовах змагань [4, 62].

Все більша кількість вітчизняних фахівців говорить про високу

ефективність здійснення техніко-тактичної підготовки футболістів різного віку та кваліфікації в ігрових умовах, або найбільш відповідних їм [34; 36; 51; 61; 65; 71; 75; 84; 92].

Узагальнення досвіду зарубіжних професійних футболістів, видатних тренерів, аналіз педагогічної та спеціальної літератури підтверджують той факт, що концепцію навчання юних футболістів через гру прийнято в Голландії, Іспанії, Німеччині, Англії, Франції, Італії, Бразилії. Велике значення тут надають умінням юнаків оперативно аналізувати ігрові ситуації, приймати вірні та водночас нестандартні, творчі рішення [34; 14; 45; 53; 59; 68]. Тренувальна та змагальна діяльність – взаємопов'язані процеси: немає сенсу тренувати те, з чим гравець майже ніколи не зіткнеться у грі [92; 102]. Отже, вивчення техніко-тактичних прийомів не повинно здійснюватися окремо від гри. Юних футболістів слід навчати реалізовувати ігрові завдання у спеціально підібраних та взаємопов'язаних ситуаційних ігрових завданнях із партнерами у «малих групах» [6, 20; 72, 97].

На підставі зібраного і проаналізованого в рамках цього дослідження великого фактичного матеріалу можна стверджувати, що концепція навчання через гру повністю збігається з трендами і динамікою розвитку світового футболу. У підготовці футболістів високого рівня моделювання ігор та ситуаційних завдань давно та активно використовується, постійно розробляються нові навчальні моделі [43; 44]. Однак у системі підготовки резерву лише знедавна стали відзначати необхідність розробки методичного інструментарію з успішного підбору, побудови та визначення послідовності ситуаційних вправ для відтворення у тренуванні умов реального спортивного змагання [59, 101].

1.5. Методика діагностики показників змагальної діяльності футболістів

Як відомо, змагальна діяльність у спортивних іграх характеризується досить великою кількістю кількісних та якісних показників, що дають

уявлення про ефективність дій спортсменів та загалом команд. Дані показники виступають як свого роду критерії оцінки техніко-тактичних дій гравців: виконання ними освоєних рухів, оволодіння ними індивідуальними, груповими, командними діями в атаці та обороні.

Ці показники можуть бути використані тренером як для оцінки ступеня підготовленості своєї команди, так і для збору даних із гри команди суперників. Облік показників змагальної діяльності спортсменів є невід'ємним елементом системи управління їхньою підготовкою, оскільки підвищує обґрунтованість прийнятих управлінських рішень у тренувальному процесі та під час змагань. При цьому, спортивний результат сам по собі (перемога чи поразка) у командних ігрових видах спорту не завжди дає об'єктивне та повне уявлення про управління діяльністю чи підготовленістю спортсменів [5, 19, 38, 68].

У різний час вітчизняними та зарубіжними вченими та практиками футболу було запропоновано різноманітні методики реєстрації змагальної діяльності. І навіть загальноприйнята на сьогоднішній день методика не може достатньо повно інформувати про техніко-тактичні дії гравців у численних ігрових ситуаціях.

Безперервний, інтенсивний розвиток техніки, тактики та стратегії гри спортсменів та спортивних команд, що стимулюється трансформацією правил змагань, підвищенням рівня атлетичної, спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовленості гравців, сприяє перерозподілу ігрових функцій, навіть появи нових ігрових амплуа, зростанню значущості "Універсалізму" гравця. У зв'язку з цим, стандартні кількісно-якісні показники вже не є достатньо інформативними, у спорті виникає гостра потреба у розробці інтегральних ігрових параметрів, що всебічно розкривають динамічні характеристики ігрової діяльності спортсменів [55, 90].

Вміння тренера вести реєстрацію змагальної діяльності футболістів, аналізувати та інтерпретувати отримані дані, методично грамотно

вибудовувати тренувальний процес визначає успішність його роботи.

У зв'язку з підвищенням інтенсивності гри у футбол, універсалізації змагальної діяльності гравців особливої актуальності набувають дослідження, пов'язані зі створенням уніфікованих способів реєстрації, обробки та аналізу техніко-тактичних дій спортсменів [55; 62; 66; 91].

Розгляд всіх існуючих методик реєстрації та оцінки показників змагальної діяльності футболістів завданням цього дослідження не є. На сьогоднішній день є достатньо спеціальної літератури, присвяченої цьому питанню [33; 77; 91].

При дослідженні ігрової діяльності кваліфікованих та юних футболістів пропонували вести реєстрацію [54, 59, 88]: за допомогою умовних позначень; графічно, зображуючи футбольне поле з техніко-тактичними діями дома їх виконання; з використанням заздалегідь розробленого протоколу; за допомогою магнітного запису основних техніко-тактичних дій на диктофон з подальшим підрахунком кількісних та якісних характеристик змагальної діяльності футболістів тощо.

Безперечно, кожна з існуючих методик має певні переваги і недоліки.

Найбільш поширеною вважається практика оцінки змагальної діяльності за кількістю (обсяг) та якістю (відсоток шлюбу/коефіцієнт ефективності) виконаних протягом матчу індивідуальних та загальнокомандних техніко-тактичних дій, запропонована Ю.А. Морозова, 2009.

Спостерігач записує номер гравця та його дії з м'ячем: передачі (короткі, середні, довгі), ведення, обведення, перехоплення, відбір, удари по воротах, гра головою, штрафні та кутові удари. Передачі фіксуються із зазначенням їхнього напрямку: вперед, назад або впоперек. Додатково вказують зони поля (зона захисту, середня зона, зона атаки), де виконані ігрові дії.

Таким чином, підраховується кількість окремих прийомів кожного футболіста, команди та відсоток шлюбу, дані підсумовуються за кожен тайм

та за весь відіграний матч. Дана методика на практиці дозволяє оцінювати ефективність дій футболістів та відповідним чином коригувати тренувальний та змагальний процес дорослих та юних спортсменів [33, с. 483-489; 91, с. 55].

Ця методика широко застосовується у численних науково-дослідних роботах, присвячених питанням техніко-тактичної підготовки з урахуванням показників змагальної діяльності [9; 31; 35; 78].

Питання реєстрації та аналізу колективних тактичних процесів в атаці піднімався на роботах Г.М. Гаджієва, 2011. До найбільш інформативних автор відносить такі показники: кількість атак, проведених командою у грі; кількість атак, що закінчилися ударом по воротах суперника; ефективність колективних тактичних процесів у обороні.

Спираючись на результати досліджень, автором був зроблений висновок, що переможці частіше за переможених завершують атаки успішно, хоча загальна кількість атак у команд однакова [28].

Систематизація всього обсягу інформації з організаційно-методичним аспектам технічної та тактичної підготовки юних футболістів дозволила судити про важливість встановлення раціональної послідовності освоєння прийомів, розробки та застосування адекватних поставленим завданням засобів та методів навчання. Важливим у зв'язку з цим те, що багато вчених не поділяють тактичну та технічну підготовку футболістів, говорячи швидше про процес навчання техніко-тактичній майстерності.

Усі техніко-тактичні дії спортсмена є результатом його ігрового (тактичного) мислення. На прикладі футболу було розглянуто характерні особливості та фактори розвитку ігрового мислення спортсменів. У цьому плані з урахуванням виявлених особливостей має проводитися систематична робота тренера з удосконалення зорового сприйняття, спеціалізованих сприйняття (почуття м'яча, почуття часу, почуття простору), властивостей уваги (обсяг, інтенсивність, перемикання уваги), показників сенсомоторних реакцій спортсменів. Оцінку рівня розвитку ігрового мислення фахівцями у

галузі футболу пропонується здійснювати за такими показниками: швидкість орієнтування, вибір рішення, ефективність прийнятого рішення, здатність передбачати розвиток ігрових ситуацій.

Навчити футболістів вмінню оптимально вирішувати ігрові ситуації тільки на практичних заняттях є досить проблематичним. Наголошується на необхідності включення у спортивну підготовку юних спортсменів теоретичних занять для придбання ними спеціалізованих знань та вмінь з вичленування та вирішення ігрових ситуацій. Застосування цих знань практично в тренуванні вимагає створення умов, наближених до реально-ігрових.

Безперечно, сьогодні існує велика кількість науково-педагогічних досліджень, програм підготовки та методичних рекомендацій, призначених для спортивних установ. Проте аналіз тренувального процесу в дитячо-юнацькому футболі виявляє труднощі, часто пов'язані саме з тим, що запропоновані вправи мало ефективні через їхню відірваність від реального футболу: уміння і навички, що освоюються, формуються в умовах, що не відповідають ігровим і не вимагають від гравців прийняття рішення.

Важливість реєстрації та аналізу гри у футбол за допомогою показників діяльності змагань сьогодні не викликає сумнівів. Не випадково провідні російські та європейські клуби для отримання цих показників купують дороге обладнання та наймають фахівців.

Реєстрація, обробка та аналіз показників змагальної діяльності у футболі необхідні для ефективного контролю та своєчасної корекції тренувальної та змагальної діяльності спортсменів. Проте досі немає єдності щодо основних контрольованих показників змагальних діяльності футболістів. Число реєстрованих показників часом перевищує всі можливі межі. Тренеру необхідно вибрати лише ті, які відповідали б встановленим вимогам і, насамперед – вимогу інформативності.

Таким чином, удосконалення групових тактичних дій юних футболістів передбачає, по-перше, розробку способів контролю та оцінки рівня техніко-

тактичної майстерності спортсменів, по-друге, розробку, теоретичне обґрунтування та апробацію методики вдосконалення групових тактичних дій в атаці через застосування ігрових вправ, що моделюють змагально-ігрову діяльність.

РОЗДІЛ 2.

МАТЕРІАЛ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Методи дослідження

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження:

1. Теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури.
2. Педагогічне спостереження.
3. Педагогічне тестування.
4. Контроль та оцінка показників групових тактичних дій в атаці.
5. Педагогічний експеримент.
6. Методи математичної статистики.

Теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури. Огляд науково-методичної літератури дозволив розкрити теоретичні та організаційно-методичні засади вдосконалення технічної та тактичної підготовки юних футболістів та розвитку ігрового мислення. Його результати були використані при виявленні протиріч, властивих традиційній практиці техніко-тактичної підготовки юних футболістів, визначенні проблеми, мети, об'єкта та предмета дослідження, розробці теоретичних положень, гіпотези дослідження, формулювання його завдань та послідовності їх вирішення.

З урахуванням матеріалів теоретичного аналізу та узагальнення літературних даних було розроблено експериментальну методику вдосконалення групових тактичних дій футболістів в атаці, здійснювався підбір методик вимірювання та оцінювання показників змагальної діяльності у футболі.

Педагогічне спостереження. Педагогічне спостереження здійснювалося у процесі навчально-тренувальних занять та заходів з метою контролю та корекції процесу управління техніко-тактичною підготовкою юних футболістів.

Реєструвалися такі педагогічні параметри тренувальних навантажень: розмір майданчика, кількість займаються, складність вправ, час одноразової роботи, кількість повторень, кількість серій, інтервали відпочинку між повтореннями, загальний час виконання тренувальних вправ.

Складність ігрового тренувального вправи регулювалася з допомогою зміни розміру майданчика, кількості та розміру воріт, кількості партнерів, кількості суперників. Особлива увага приділялася співвідношенню у тренувальному процесі кількості вправ у простих, стандартних умовах для освоєння технічного прийому чи відпрацювання тактичних комбінацій та ігрових вправ.

Фіксувалася кількість тренувальних занять та навчальних (календарних) ігор. У тренувальних іграх оцінювалися: стиль гри команди, малюнок гри, надійність групових взаємодій, гнучкість гри в атаці. При цьому результат гри (перемога/ураження) розглядався як другорядний показник.

Педагогічне тестування. У ході педагогічного тестування здійснювалися виміри показників фізичної та технічної підготовленості футболістів-юнаків 13-14 років. Тестові вправи були підібрані відповідно до програми для футбольних академій, ДЮСШ, СДЮШОР [104].

Загальна фізична підготовленість юних спортсменів оцінювалася за результатами наступних тестів:

- 1) біг 10 м з високого старту (с), фіксується найкраща з двох спроб,
- 2) біг 30 м з високого старту (с), фіксується найкраща з двох спроб,
- 3) стрибок у довжину з місця (см), фіксується найкраща із трьох спроб,
- 4) біг 3000 м (хв. с), на стадіоні з колом доріжок 400 м, спортсмени пробігають 7,5 кіл, фіксується час проходження дистанції.

Спеціальна фізична підготовленість юних спортсменів оцінювалася за результатами таких тестів:

- 1) біг 30 м з веденням м'яча (с) з високого старту, виконується будь-яким способом ведення, з відрізками не менше трьох дотиків, за винятком

зупинки за фінішною межею, фіксуються: правильність старту, кількість дотиків м'яча, час бігу,

2) удар по м'ячу на дальність (м), виконується будь-яким способом обома ногами по нерухомому м'ячу, вимірюється дальність польоту від місця завдання удару до місця торкання м'яча об землю по десятиметровому коридору, дається три спроби на кожен ногу, фіксується сума кращих результатів двох ніг ,

3) вкидання м'яча на дальність (м), виконується за двометровим коридором за правилами футболу, м'яч, що вийшов за межі коридору, не враховується, фіксується результат кращої з трьох спроб.

Технічна підготовленість юних спортсменів оцінювалася за результатами двох тестів:

1) удар на точність (число влучень), виконується будь-яким способом обома ногами по нерухомому м'ячу з 17 м, дається по п'ять спроб на кожен ногу, м'яч посилається у вказану третину воріт, розділених по вертикалі, фіксується сума влучень,

2) жонглювання м'ячем (кількість разів), виконується обома ногами різними частинами підйому, стегном, головою, послідовність ударів не задана, повторювати удари не можна більше двох разів поспіль, хоча б один раз повинен бути здійснений удар головою та стегном обох ніг.

Контроль та оцінка показників групових тактичних дій в атаці.

Для контролю та аналізу групових тактичних дій в атаці нами вимірювалися та оцінювалися показники змагальної діяльності за такими критеріями:

1) складність групової тактичної взаємодії (кількість гравців, що брали участь у груповій взаємодії),

2) точність просування м'яча вперед по зонах,

3) розподіл передач між гравцями (контроль взаємодії гравців один з одним під час гри);

4) кількість техніко-тактичних дій у штрафному майданчику

суперника.

Дані показники відповідають встановленим вимогам надійності, оптимальності, актуальності, оперативності, інформативності та виступають як критерії оцінки ефективності атакуючих дій спортсменів.

Педагогічний експеримент. Для перевірки ефективності реалізації розробленої нами експериментальної методики вдосконалення групових тактичних дій юних футболістів в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри послідовно проводилися констатуючий та формуючий педагогічний експерименти.

Методи математичної статистики. Математико-статистична обробка отриманих експериментальних даних проводилася за допомогою загальноприйнятих методів математичної статистики з визначенням середніх арифметичних величин (\bar{x}), середньоквадратичного відхилення (σ), розрахунку процентної складової. Для визначення статистичної достовірності відмінностей застосовувався t-критерій Стюдента, як критичний рівень значущості бралось значення ймовірності $p \leq 0,05$. Для оцінки розподілу даних при описі властивостей великих числових вибірок використовувалися квартилі (Quartiles). Обробка всіх матеріалів проводилася за допомогою Microsoft Excel 2011 (версія 14.7.3).

2.2. Організація дослідження

Дослідження проводились у три етапи спочатку на базі ДЮСШ (м. Миколаїв).

На першому етапі було проведено теоретичний аналіз науково-методичної літератури, розроблено методологічний апарат дослідження, створено експериментальну методику вдосконалення групових тактичних дій в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри.

На другому етапі дослідження було проведено попереднє дослідження групових тактичних дій в атаці професійних та юнацьких команд провідних

футбольних клубів Європи. Було організовано та проведено педагогічний експеримент за участю 50 футболістів 13-14 років. Констатуючий педагогічний експеримент було проведено з метою вимірювання показників групових тактичних дій в атаці у юних футболістів віком 13 років. У дослідженні взяли участь дві групи учнів ДЮСШ м. Миколаїв.

Вимірювалися та оцінювалися показники групових тактичних дій в атаці за критеріями: складність групової взаємодії в атаці, точність просування вперед по зонах, розподіл передач між гравцями щодо зон футбольного поля, кількість ТТД у штрафному майданчику суперника, а також показники обсягу та точності ТТД за гру, що дозволило визначити рівень техніко-тактичної підготовленості юнаків під час гри в атаці до застосування експериментальної методики.

Формуючий педагогічний експеримент мав на увазі впровадження у навчально-тренувальний процес команди (експериментальна група) ФК «Лідер» експериментальної методики вдосконалення групових тактичних дій в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри.

Після експерименту у футболістів експериментальної та контрольної групи вимірювалися та оцінювалися показники тактичних дій в атаці за обраними критеріями. Порівняльна характеристика параметрів змагальної діяльності юних футболістів обох груп дозволила довести ефективність запропонованої методики вдосконалення групових тактичних дій в атаці.

Третій етап включав статистичну обробку експериментального матеріалу, змістовний аналіз результатів проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

3.1. Дослідження тактичних дій в атаці професійних команд провідних футбольних клубів Європи

Футбол у Європі розвивається інтенсивно та цілеспрямовано [105]. У розіграші Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019. найкращі результати показали команди Ліверпуль, Барселона, Аякс, Тоттенхем Хотспур, використовуючи систему 1-4-3-3 з її трансформаціями залежно від ходу розвитку гри, підбору виконавців та їх можливостей: 1-4-4-2, 1-4- 1-4-1, 1-4-5-1, 1-4-2-3-1. Аналіз ігрової діяльності клубних команд високої кваліфікації на найбільших змаганнях дає також можливість говорити про сучасні принципи побудови гри, виявити характер атакуючих дій та взаємодій гравців у лініях та ланках у різних зонах футбольного поля.

Для контролю та аналізу показників змагальної діяльності використовувалися вищеописані критерії ефективності атакуючих тактичних дій футболістів:

- 1) складність групової тактичної взаємодії (кількість гравців, що брали участь у груповій взаємодії),
- 2) точність просування м'яча вперед по зонах,
- 3) розподіл передач між гравцями (контроль взаємодії гравців один з одним під час гри);
- 4) кількість техніко-тактичних дій у штрафному майданчику (у тому числі кількість ударів у площину воріт зі штрафного).

Складність групової тактичної взаємодії. У табл. 3.1 наведено усереднені дані за результатами 50 ігор сезону 2018/2019. обраних професійних команд, що характеризують складність групових тактичних взаємодій залежно від кількості гравців, що брали в них участь. Загалом реєструється 137,8 епізодів групової взаємодії футболістів за гру. Найбільше у трьох зонах футболісти найкращих європейських клубів взаємодіють у

комбінаціях із п'яти та більше гравців (39,7 епізодів), далі йдуть взаємодії у коаліціях із двох та трьох гравців (30,9 та 29,5 епізодів, відповідно), потім – взаємодії у четвірках (21,2 епізод). Неточні передачі та втрати м'яча між двома гравцями реєструються як відсутність взаємодії, у таблиці 1 позначаються як '1/без взм.' – 1 гравець або без взаємодії (16,5 епізодів).

Таблиця 3.1

**Складність групової взаємодії у трьох зонах лідерів Ліги чемпіонів
УЄФА 2018/2019 (кількість епізодів)**

Зона поля	Кількість гравців					Всього епізодів
	1/без взм.	2	3	4	5 і більше	
Зона 1	6,1±2,8	8,2±4,2	12,5±3,8	10,3±2,1	17,2±6,6	54,3±4,2
Зона 2	7,3±3,7	13,1±5,9	12,7±3,9	8,7±4,4	18,4±7,9	60,2±4,4
Зона 3	3,1±0,8	9,6±3,7	4,3±2,1	2,2±1,4	4,1±2,3	23,3±2,7
Зона 1-2-3	16,5±6,7	30,9±11,1	29,5±6,8	21,2±4,5	39,7±13,9	137,8±9,8

Більш пильний розгляд кожної із зон окремо дозволяє констатувати таке. У зоні 1 (зоні оборони) переважають комбінації в п'ятірках та з більш гравців (17,2 епізодів), трійках (12,5 епізодів) та четвірках (10,3 епізодів), далі йдуть взаємодії у двійках (8,2 епізодів) та неточні передачі/втрати м'яча (6,1 епізодів). У зоні оборони провідні європейські команди грають у комбінаційний футбол із переважанням коротких та середніх передач.

У зоні 2 (середній зоні) перевага зберігається за коаліціями з п'яти та більше гравців (18,4 епізодів), слідом йдуть взаємодії у малих коаліціях – 2 гравці (13,1 епізодів), далі взаємодії у трійках (12,7 епізодів). Найменше реєструється взаємодій у четвірках (8,7 епізодів) та ситуацій з відсутністю взаємодії (7,3 епізодів). Загалом спостерігається та сама тенденція переважання комбінаційного футболу.

Атаки, що починаються у зоні 3, реалізуються переважно у комбінаціях із двох гравців (9,6 епізодів); кількість взаємодій у п'ятірках (4,1 епізоди), четвірках (2,2 епізоди), трійках (4,3 епізоди) та ситуацій без взаємодії (3,1 епізоди) варіюється незначно. Отримані результати пояснюються, ймовірно, тим, що заволодівши м'ячем у зоні атаки під високим тиском суперника

складно комбінувати, вірогідніші помилки та заволодівши м'ячам гравці намагаються створити небезпечний момент біля воріт суперника якнайшвидше, найчастіше в один хід у двійках.

Загалом частка простих комбінацій (1-2 гравці) за результатами гри футболістів у трьох зонах становить 34,4%, частка складних групових тактичних взаємодій (3 і більше гравців) вище – 65,6% (Табл. 3.2). Складні комбінації переважають у зоні оборони та середній зоні, тоді як у зоні атаки частка простих комбінацій більша.

З отриманих даних випливає, що найкращі європейські клубні команди грають переважно в атакуючий футбол із поступовим нападом, ретельно готуючи атаку в зоні оборони та середній зоні, а в безпосередній близькості воріт суперника грають в один-два ходи для створення голевих моментів.

Таблиця 3.2

**Розподіл простих та складних комбінацій у змагальній діяльності
найсильніших футбольних команд Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019,
(кількість епізодів, %)**

Зона поля	Складність групової взаємодії	Кількість епізодів, %
Зона 1-2-3	Прості комбінації	34,4±6,7
	Складні комбінації	65,6±7,4
Зона 1	Прості комбінації	26,3±3,8
	Складні комбінації	73,7±7,6
Зона 2	Прості комбінації	33,9±4,3
	Складні комбінації	66,1±5,2
Зона 3	Прості комбінації	54,5±4,6
	Складні комбінації	45,5±8,9

Для визначення якості гри реєструвалися показники критерію точності просування м'яча вперед зонами. У ході роботи фіксувалися ігрові епізоди, коли команда професіоналів починала та розвивала атаку в зоні оборони, середній зоні та зоні атаки. У таблиці 3 представлені середні показники за результатами 50 ігор (167,7 епізодів).

Таблиця 3.3

Розподіл ігрових епізодів з урахуванням напрямку руху м'яча у змагальній діяльності найсильніших футбольних команд Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019 (кількість епізодів)

Зона поля	Напрямок руху м'яча	Кількість епізодів
Зона 1	зона 1	25,3±9,8
	зона 1-2	27,4±7,2
	зона 1-2-3	14,2±4,6
	Разом	66,9±9,3
Зона 2	зона 2	24,1±9,2
	зона 2-1	13,4±6,4
	зона 2-3	33,6±11,7
	Разом	71,1±12,2
Зона 3	зона 3	19,4±6,5
	зона 3-2	10,3±7,4
	Разом	29,7±8,2
Разом		167,7±7,9

У зоні 1 та зоні 2 зафіксовано приблизно рівну кількість епізодів – 66,9 та 71,1 відповідно; у зоні 3 зареєстровано 29,7 епізодів. При цьому в зоні оборони відзначається позитивна динаміка точного просування м'яча вперед: 41,6 епізод, в яких команда професіоналів точно доставляла м'яч вперед (зона 1-2 - 27,4 епізодів, зона 1-2-3 - 14 2 епізодів) 253 епізодів без точного просування вперед по зонах (Таблиця 3.3).

У середній зоні більша частина дій з просування м'яча вперед виконується точно (33,6 епізоду – зона 2-3). Фіксується 24,1 епізоду без точного просування в зону атаки (зона 2). Також відзначається 13,4 епізодів підготовчих дій команди професіоналів (зона 2-1), коли ситуація на полі складається таким чином, що великий ризик втрати меча, і немає можливості точно просуватися вперед через організовані дії суперника в обороні. Для збереження м'яча, перегрупування сил і створення умов для успішної побудови атаки гравці відправляють м'яч назад у зону 1, що з статистичних даних є характерною особливістю сучасного футболу. У зоні атаки реєструється 29,7 епізодів, з яких 19,4 завершилися в зоні 3 втратою м'яча, створенням гольової ситуації та ударом по воротах, голом; виявлено 10,3

епізодів, у яких команда виконувала підготовчі дії (зона 3-2).

За результатами всіх ігор частка епізодів з точним просуванням вперед становить 44,8% (з просуванням), без просування або коли не вдалося точно доставити м'яч – 29,5% (без просування), підготовчих дій - 14,1% («підготовчі») (табл. 3.4).

Епізоди, коли, заволодівши м'ячом у зоні атаки, команда не виконувала руху м'яча назад, а розвивала атаку, доводячи її до логічного завершення, або припускалася помилок і втрачала м'яч ('зона 3'), становлять 11,6%. Загалом, епізоди з успішним просуванням вперед переважають у зоні оборони та середній зоні.

Таблиця 3.4

Розподіл ігрових епізодів із точним просуванням м'яча вперед по зонах у змагальній діяльності найсильніших футбольних команд Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019, (кількість епізодів, %)

Зона поля	Точність просування м'яча вперед по зонах	Кількість епізодів, %
Зона 1-2-3	З просуванням	44,8±3,6
	Без просування	29,5±3,8
	Підготовчі	14,1±1,4
	Зона 3	11,6±1,9
Зона 1	З просуванням	62,2±5,6
	Без просування	37,8±2,7
Зона 2	З просуванням	47,3±3,5
	Без просування	33,9±4,4
	Підготовчі	18,8±2,7
Зона 3	Зона 3	65,3±5,2
	Підготовчі	34,7±4,3

Наступний критерій – розподіл передач між футболістами, визначає, як взаємодіють гравці один з одним у лініях та ланках, ефективність ігрових зв'язків. Реєструється загальна кількість передач і вказується, скільки їх неточні. Так, за отриманими даними, у середньому за гру у трьох зонах

команди високого рівня виконують 529,3 передач із шлюбом 11,5 %, що не суперечить даним, представленим у аналітичному звіті про Чемпіонат світу з футболу ФІФА 2018 [67].

Визначено високий рівень взаємодії (більше 13 передач), рівень вищий за середній (9-13 передач), рівень нижчий за середній (5-8 передач), низький рівень (менше 5 передач).

Для представлення результатів графічного аналізу розподілу передач між футболістами вважаємо за необхідне введення нумерації гравців (Малюнок 2), виходячи зі схеми гри 1-4-3-3 та позицій гравців на полі: воротар (№ 1), 2 центральні захисники (№ 3, 4), 2 флангові захисники (№

2, 5), 3 центральні півзахисники (№ 6, 8, 10), 2 крайні нападники (№ 7, 11), центральний нападник (№ 9). Ця нумерація пропонується і зарубіжними фахівцями у галузі футболу [13, 45].

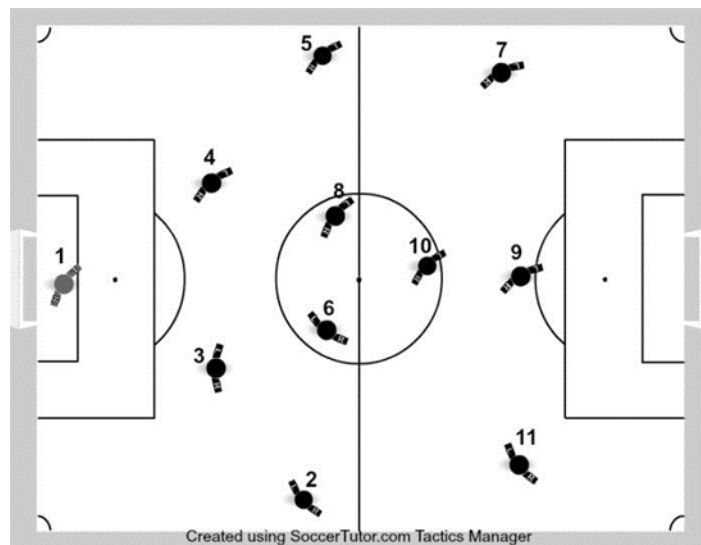

Рис. 3.1. Розташування гравців за номерами

Усього зареєстровано у трьох зонах 30 системних взаємодій – 13 з високим рівнем взаємодії та 17 – з рівнем вище середнього (Рис. 3.2).

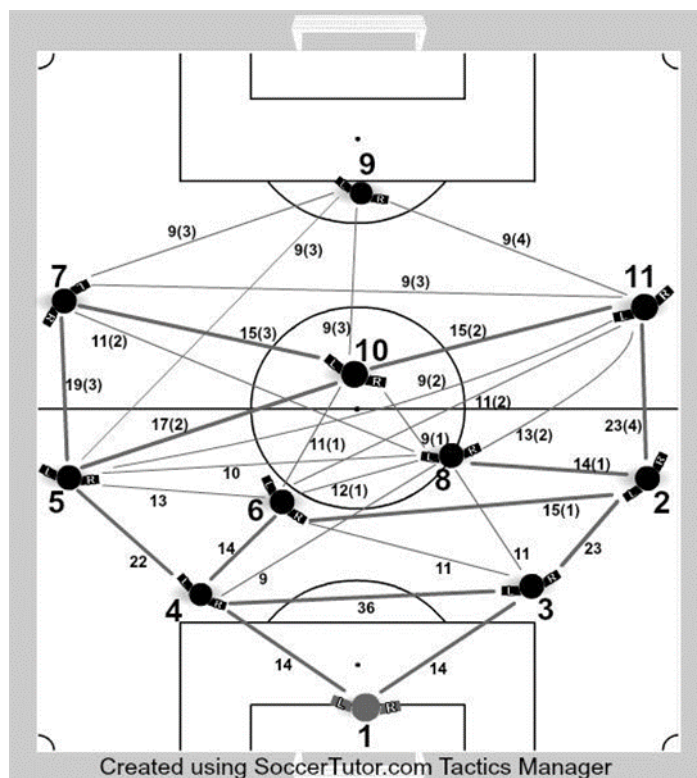

Рис. 3.2 Розподіл передач у трьох зонах у змагальній діяльності найсильніших футбольних команд Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019 (кількість передач)

На рис. 3.2 цифрами поруч із лініями вказується кількість передач між гравцями, у дужках дається кількість неточних передач, зв'язки з високим рівнем взаємодії позначені жирними лініями.

Розглянемо, як розподіляються передачі між гравцями у кожній із трьох зон окремо. У зоні 1 у середньому футболісти високої кваліфікації виконують 113,2 передач із шлюбом 8,8 % (Рис. 3.3).

У цій зоні варіаційний ряд має такий вигляд: низький – 0 передач, нижче середнього – 1 передача, вище середнього – 2 передачі, високий – більше 2 передач. Таким чином, ігровий зв'язок у зоні оборони реєструється та графічно зображується, якщо між гравцями фіксується 2 та більше передачі. Усього спостерігається 24 ігрові зв'язки, з яких 13 з високим рівнем взаємодії та 11 з рівнем вище середнього.

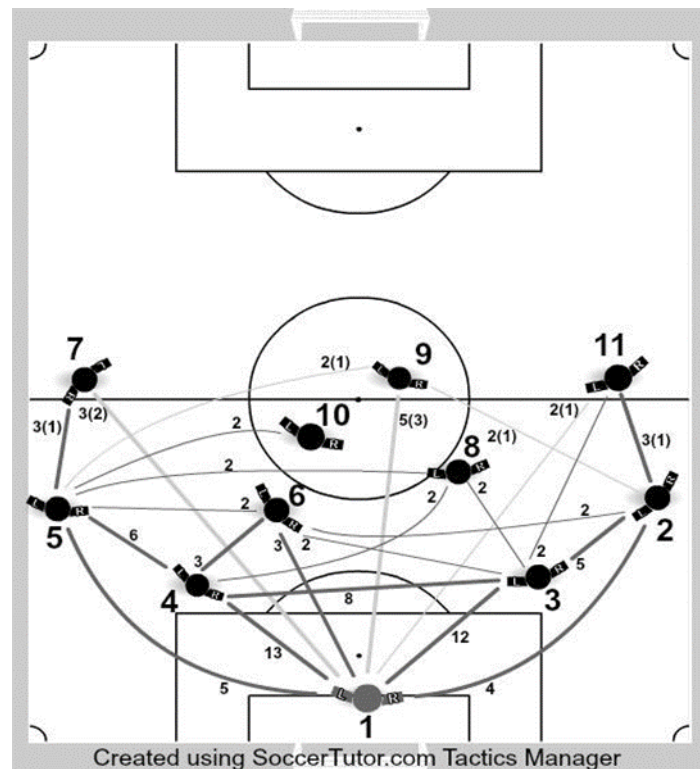

Рис. 3.3. Розподіл передач у зоні 1 провідних футбольних команд Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019

Графічний аналіз розподілу передач між футболістами дає уявлення про основних гравців при побудові атаки в зоні 1: воротар (№ 1), четвірка захисників (№ 2, 3, 4, 5), опорний півзахисник (№ 6). Найбільше системних взаємодій чи зв'язків спостерігається у воротаря – 8 зв'язків, у тому числі 7 із високим рівнем взаємодії. При цьому виділяються два зв'язки з гравцями № 7 та 9, де переважають неточні передачі. Також з гравцем №11 із двох передач одна неточна. Це наслідок того, що гравці № 7, 9, 11 є нападниками та знаходяться на великій відстані від воротаря. У зв'язках між гравцями №2 та 9, а також між №5 та 9 половина передач була неточною.

У зоні 2 гравці провідних європейських клубів у середньому виконали 297,1 передач із шлюбом 10,1 %. Визначено високий рівень взаємодії (більше 8 передач), рівень вищий за середній (4-8 передач), рівень нижчий за середній (3 передачі), низький рівень (менше 3 передач).

Усього зафіксовано 33 системні взаємодії, з яких 11 зв'язків з високим рівнем взаємодії та 22 зв'язки з рівнем вище середнього (Рис. 3.4).

Графічне представлення вивчення розподілу передач між гравцями демонструє, що основними гравцями на початку та розвитку атаки в середній зоні є: четвірка захисників (№ 2, 3, 4, 5), три центральні півзахисники (№ 6, 8, 10). Ці гравці мають зв'язки з високим рівнем взаємодії. Гравці лінії атаки (№ 7, 9, 11) активно взаємодіють у середній зоні із партнерами по команді. Взаємодія між гравцями № 9 та 11 характеризується рівною кількістю точних та неточних передач. В інших зв'язках переважають точні передачі (Рис. 3.4).

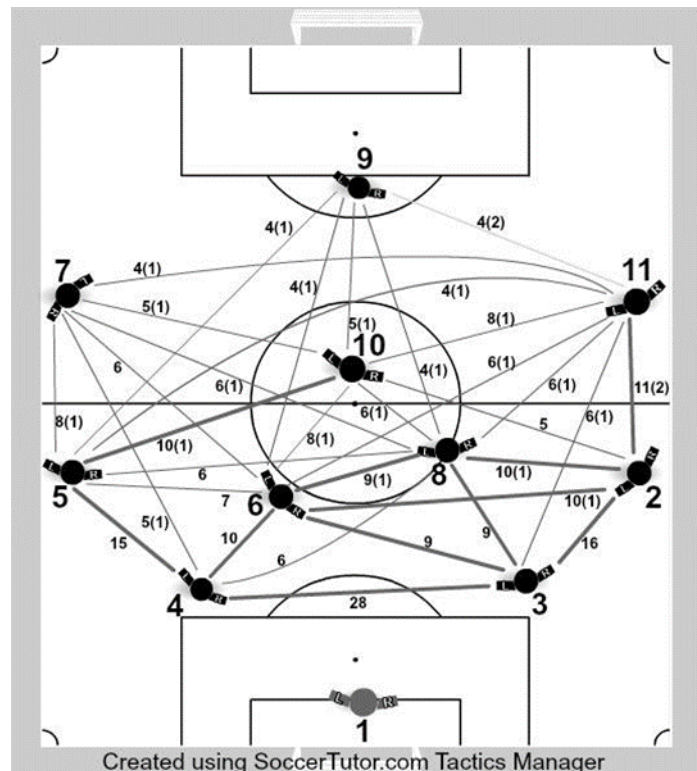

Рис. 3.4. Розподіл передач у зоні 2 провідних футбольних команд Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019

У зоні 3 кваліфіковані футболісти високого рівня в середньому виконують 119 передач із найбільшою кількістю шлюбу серед трьох зон – 17,6 %. Визначено високий рівень взаємодії (більше 4 передач), рівень вищий за середній (2-4 передач), рівень нижчий за середній (1 передача), низький рівень (0 передач).

У зоні атаки всього зафіксовано 27 ігрових зв'язків, з яких 10 із високим рівнем взаємодії та 17 із рівнем вище середнього (Рис. 3.5). Тільки взаємодія між гравцями № 9 та 10 характеризується рівною кількістю точних та неточних передач. У решті зв'язків переважають точні передачі.

Крім того, наявність у зоні атаки системних зв'язків з високим рівнем взаємодії між крайніми захисниками та крайніми нападниками (№ 5 та 7, № 2 та 11), а також загальна активність крайніх захисників (№ 5 має 6 зв'язків з партнерами, № 2 – 5). зв'язків з партнерами), як видається, відображають сучасну тенденцію під час гри в атаці на половині суперника у футболі.

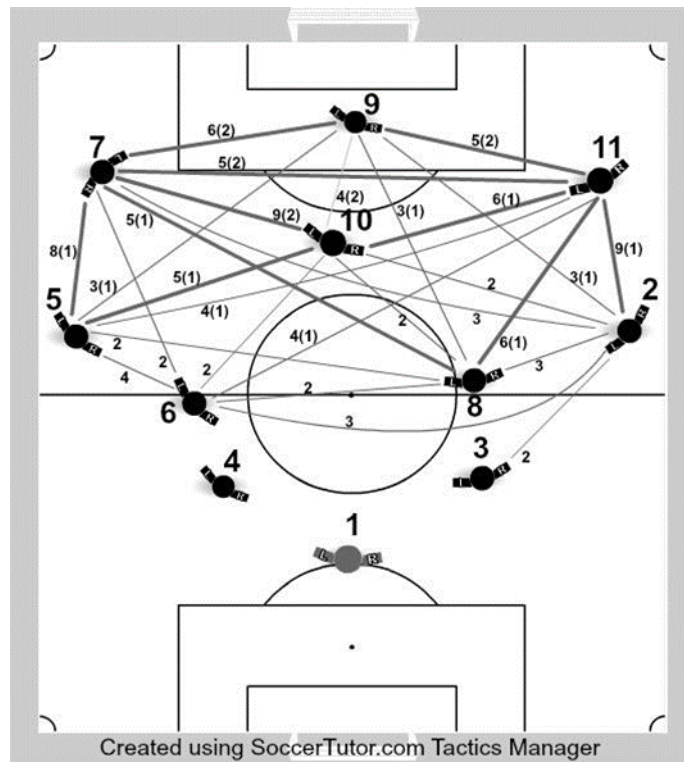

Рис. 3.5. Розподіл передач у зоні 3 провідних футбольних команд Ліги чемпіонів УЄФА 2018/2019

Наступним критерієм для оцінки ефективності атакуючих дій футболістів є кількість ТТД у штрафному майданчику суперника, зокрема кількість ударів у ворота. Цей показник, безперечно, впливає на результат гри. У середньому за гру команди професіоналів високого рівня виконують 33,2 ТТД у штрафному майданчику при шлюбі 45%. При цьому команда

майстрів завдає в середньому 9 ударів з меж штрафного майданчика зі шлюбом 44,7%.

Підбиваючи підсумки аналізу змагальної діяльності команд високого рівня, слід зазначити таке. Тактична система 1-4-3-3 з її модифікаціями висуває високі вимоги до техніки та фізичних якостей гравців з високим функціоналом у лініях та ланках, розвиненим ігровим мисленням. Вибрана тактична система характеризується наявністю універсальних гравців та гнучкістю тактичних побудов, що досягається за рахунок контролю м'яча переважно у поступовому нападі зі зміною напрямку атаки, взаємозамінністю гравців середньої лінії та лінії атаки, активною участю у нападі крайніх захисників. Футболісти точно просуваються вперед із зони оборони в середню зону за рахунок коротких і середніх передач, потім потрапляють у зону атаки і далі в штрафний майданчик суперника за рахунок гри в один-два торкання, грою «в стінку», обведенням, з активним включенням атакуючих півзахисників. Усі техніко-тактичні дії виконуються з невеликою кількістю шлюбу. Атаки реалізуються як у центрі, і з флангу залежно від гри суперника. Потрібно дотримання найсуворішої ігрової дисципліни для створення балансу між атакою та обороною, оскільки в перехідних фазах найчастіше створюються гольові ситуації та забиваються голи. При цьому важливе значення має ментальність, психологічна підготовка футболістів, які готові агресивно вести єдиноборство у боротьбі за простір та м'яч.

За допомогою графічного аналізу було виявлено зв'язок групових тактичних дій професійних футболістів в атаці із системою гри 1-4-3-3 у різних зонах футбольного поля. Так, у зоні 1 переважно за рахунок коротких та середніх передач системно взаємодіють: воротар (№1), гравці лінії оборони (№2, 3, 4, 5), опорний півзахисник (№6). Воротар (№ 1) має високий рівень технічної підготовки польового гравця; починає атаки по центру та через фланг залежно від розташування суперників. У зоні 2 основними гравцями при початку та розвитку атаки є: четвірка захисників (№ 2, 3, 4, 5), три центральні півзахисники (№ 6, 8, 10). Гравці лінії атаки (№ 7, 9, 11)

активно взаємодіють у середній зоні із партнерами по команді. Центральні захисники (№ 3, 4) починають атаки команди через крайніх захисників, гравців середньої лінії та лінії атаки. Гравці середньої лінії та лінії атаки змінюються місцями, створюючи вільний простір та чисельну перевагу на різних ділянках поля. У зоні 3 крайні нападаючі (№ 7, 11) грають в основному по центру, створюючи ситуацію 3 в 2 і залишаючи фланги для гравців (№ 2, 5). Атакуючий півзахисник (№ 10) відкривається до штрафної площі, міняється місцями з форвардом (№ 9).

Особливості групових атакуючих тактичних дій, виявлені в результаті аналізу показників змагальної діяльності команд провідних європейських клубів, можна використовувати як теоретичну модель для підготовки професійних та юнацьких команд.

3.2. Показники тактичних дій юних футболістів в атаці до впровадження експериментальної методики

Для практичного обґрунтування ефективності розробленої нами методики вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри нами було проведено педагогічний експеримент за участю двох груп футболістів – контрольної та експериментальної.

У цьому розділі наведено показники групових тактичних дій в атаці у футболістів обох груп, виявлені на етапі констатуючого педагогічного експерименту, коли навчально-тренувальний процес усіх випробуваних здійснювався із застосуванням засобів та методів, рекомендованих програмою для футбольних ДЮСШ, СДЮШОР.

На аналіз піддані 20 ігор, кожна з команд зіграла по 10 матчів. Отримані дані дають уявлення про змагальну діяльність юних футболістів, рівень їхньої техніко-тактичної майстерності до впровадження експериментальної методики. Встановлено, що майже половина всіх групових взаємодій виконувалася юними футболістами неточно (КГ – 76,0 із

157,5 епізодів, ЕГ – 75,6 із 159,0 епізодів).

Таблиця 3.5

Порівняльна характеристика складності групової взаємодії у трьох зонах юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту, (кількість епізодів)

Зона поля	Кількість взаємодіючих гравців	Кількість епізодів, $\bar{X} \pm \sigma$		P
		КГ	ЭГ	
Зона 1-2-3	1/без взм.	76,0±6,5	75,6±8,9	> 0,05
	2	55,8±3,2	58,3±3,8	> 0,05
	3	16,9±3,7	17,5±4,1	> 0,05
	4	8,8±2,3	7,6±3,1	> 0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05
Загальна кількість		157,5±31,5	159,0±33,5	> 0,05
Зона 1	1/без взм.	33,3±2,4	36,1±2,9	> 0,05
	2	24,1±1,7	26,4±2,1	> 0,05
	3	5,2±3,6	6,4±4,6	> 0,05
	4	5,4±2,3	5,2±2,7	> 0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05
Загальна кількість		68,0±13,3	74,1±11,7	> 0,05
Зона 2	1/без взм.	35,1±3,9	32,2±3,2	> 0,05
	2	26,3±2,6	23,1±3,1	> 0,05
	3	9,6±1,4	7,8±2,3	> 0,05
	4	2,2±0,9	1,7±0,7	> 0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05
Загальна кількість		73,2±15,4	64,8±6,5	> 0,05
Зона 3	1/без взм.	7,6±1,4	7,3±2,1	> 0,05
	2	5,4±2,1	8,8±3,7	> 0,05
	3	2,1±1,1	3,3±1,8	> 0,05
	4	1,2±0,6	0,7±1,0	> 0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05
Загальна кількість		16,3±2,9	20,1±3,7	> 0,05

Загальна кількість епізодів футболістів КГ та ЕГ суттєво відрізняється з моделлю, що може говорити про недостатній контроль м'яча та частий перехід його до суперника. У юнаків КГ та ЕГ були зареєстровані взаємодії у коаліціях із двох гравців, із трьох футболістів та взаємодії у четвірках. Однак, комбінації з п'яти та більше гравців просто були відсутні, тоді як, згідно з раніше отриманими даними, вони переважали у команд майстрів та юнаків європейських академій того ж віку. У футболістів КГ та ЕГ прості комбінації

(1-2 гравці) переважали у трьох зонах, що наочно представлено у табл. 3.6.

При цьому модельні параметри команд майстрів та для юнаків 13-14 років провідних європейських клубів, необхідні для ефективної та стабільної змагальної діяльності футболістів, становлять приблизно 70% складних та 30% простих комбінацій. Крім того, тенденція така, що складні комбінації переважають у зоні оборони та середній зоні, тоді як у юнаків КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту переважали прості комбінації у всіх трьох зонах (Табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Розподіл простих та складних комбінацій у змагальній діяльності юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту, (кількість епізодів, %)

Зона поля	Складність групової взаємодії	Констатуючий експеримент, %		P
		КГ	ЕГ	
Зона 1-2-3	Прості комбінації	83,7±8,1	82,2±7,9	> 0,05
	Складні комбінації	16,3±4,2	15,8±3,7	
Зона 1	Прості комбінації	84,4±9,3	84,3±8,4	> 0,05
	Складні комбінації	15,6±2,5	15,7±3,1	
Зона 2	Прості комбінації	83,9±10,1	85,3±11,8	> 0,05
	Складні комбінації	16,1±4,2	14,7±4,7	
Зона 3	Прості комбінації	79,8±9,3	80,1±11,4	> 0,05
	Складні комбінації	20,2±3,6	19,9±2,1	

Далі контроль якості гри юнаків у період констатуючого експерименту здійснювався за допомогою реєстрації показників наступного критерію – точність просування м'яча вперед по зонах. У табл. 3.7 наведено усереднені показники за результатами 20 гр. Загалом у КГ зареєстровано 154,6 епізоду, у ЕГ – 158,4 епізодів. При цьому в зоні оборони спостерігалася негативна динаміка щодо точного просування м'яча вперед у футболістів КГ та ЕГ ($p \leq 0,05$).

Таблиця 3.7

Розподіл кількості ігрових епізодів із точним просуванням м'яча вперед по зонах у змагальній діяльності футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту

Зона поля	Напрямок руху м'яча	Кількість епізодів, $\bar{X} \pm \sigma$		P
		КГ	ЕГ	
Зона 1	зона 1	44,2±3,5	50,4±3,7	> 0,05
	зона 1-2	18,0±4,0	19,4±4,5	> 0,05
	зона 1-2-3	3,1±1,4	3,3±1,2	> 0,05
Загальна кількість		65,3±17,7	73,1±15,4	> 0,05
Зона 2	зона 2	54,7±4,6	49,6±5,1	> 0,05
	зона 2-1	1,3±0,6	2,4±1,5	> 0,05
	зона 2-3	17,4±2,8	15,2±4,3	> 0,05
Загальна кількість		73,4±23,0	67,2±18,7	> 0,05
Зона 3	зона 3	15,2±4,4	17,2±5,1	> 0,05
	зона 3-2	0,7±0,4	0,9±0,5	> 0,05
Загальна кількість		15,9±8,3	18,1±9,6	> 0,05
Разом		154,6±20,1	158,4±19,2	> 0,05

Встановлено, що в середній зоні більша частина дій щодо просування м'яча вперед виконувалася юнаками КГ та ЕГ неточно, що, як і в зоні оборони, розходиться з показниками найкращих європейських команд.

У зоні атаки зареєстровано всього епізодів – 15,9 у КГ, 18,1 – у ЕГ, з яких практично всі завершилися у зоні 3.

За результатами всіх ігор у трьох зонах, як впливає з даних таблиці 13, частка епізодів з точним поступом вперед у юнаків склала 24,9% (КГ) і 23,9% (ЕГ); частка епізодів без просування або коли не вдалося точно доставити м'яч – 64,0% (КГ), 63,1% (ЕГ); частка підготовчих дій - 1,3% (КГ), 2,1% (ЕГ). Епізоди, коли, заволівши м'ячем у зоні атаки, команда юнаків не виконувала руху м'яча назад, а розвивала атаку, доводячи її до логічного завершення, або допускала помилки та втрачала м'яч, склали 9,8% (КГ) та

10,9% (ЕГ).

В цілому, епізоди з неточним просуванням уперед у юних спортсменів переважають у зоні оборони та середній зоні. У свою чергу, юнаки європейської еліти футболу при грі в атаці в середній зоні та зоні атаки роблять більше підготовчих дій (28,9% у зоні 2, 39,2% у зоні 3).

Таблиця 3.8

Розподіл ігрових епізодів з точним просуванням м'яча вперед по зонах у змагальній діяльності юних футболістів КГ та ЕГ, на етапі констатуючого експерименту, (кількість епізодів, %)

Зона поля	Точність просування м'яча вперед по зонах	Кількість епізодів, %		P
		КГ	ЕГ	
Зона 1-2-3	З просуванням	24,9±3,7	23,9±3,1	> 0,05
	Без просування	64,0±5,5	63,1±7,2	> 0,05
	Підготовчі	1,3±0,4	2,1±0,7	> 0,05
	Зона 3	9,8±1,2	10,9±2,2	> 0,05
Зона 1	З просуванням	32,3±4,6	31,1±3,8	> 0,05
	Без просування	67,7±6,3	68,9±7,7	> 0,05
Зона 2	З просуванням	23,7±3,8	22,6±3,7	> 0,05
	Без просування	74,5±8,7	73,8±7,5	> 0,05
	Підготовчі	1,8±0,6	3,6±1,8	> 0,05
Зона 3	Зона 3	95,6±9,7	95,0±8,6	> 0,05
	Підготовчі	4,4±1,9	5,1±2,3	> 0,05

Розглянемо розподіл передач між юними футболістами КГ та ЕГ до впровадження авторської методики. З цією метою вважаємо за необхідне спочатку позначити кількість передач, зроблених юнаками в середньому за гру щодо зон футбольного поля, та їх ефективність (Табл. 3.9).

Згідно з отриманими даними, достовірних відмінностей між КГ та ЕГ за обсягом та ефективності виконаних передач, як загалом у трьох зонах, так

і в кожній зоні окремо, не виявлено ($p \geq 0,05$).

Таблиця 3.9

Розподіл кількості передач та відсотка браку у трьох зонах футбольного поля у змагальній діяльності юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту

Зона поля	Показники змагальної діяльності	КГ	ЕГ	P
Зона 1-2-3	Кількість передач	201,7±46,1	195,8±49,3	> 0,05
	Відсоток браку, %	42,8±5,1	41,4±6,2	> 0,05
Зона 1	Кількість передач	75,3±14,3	74,2±13,1	> 0,05
	Відсоток браку, %	42,7±5,2	44,6±4,5	> 0,05
Зона 2	Кількість передач	93,1±22,4	89,8±24,3	> 0,05
	Відсоток браку, %	43,0±5,9	40,4±6,8	> 0,05
Зона 3	Кількість передач	33,8±3,2	32,7±4,2	> 0,05
	Відсоток браку, %	39,4±6,1	37,5±4,7	> 0,05

Проте юні футболісти КГ та ЕГ у середньому виконували значно менше передач та з більшим шлюбом, ніж юні футболісти провідних європейських клубів.

Усього зареєстровано у трьох зонах між футболістами контрольної групи 13 системних взаємодій, з яких 7 із високим рівнем взаємодії, 6 із рівнем вище середнього; між гравцями експериментальної групи – 14 зв'язків, з яких 2 із високим рівнем взаємодії, 12 із рівнем вище середнього (Рис. 3.6).

Графічний аналіз наочно демонструє відсутність у змагальній діяльності футболістів КГ та ЕГ ігрових зв'язків між четвіркою захисників (№ 2, 3, 4, 5), між двома центральними захисниками (№ 3, 4) та воротарем (№ 1), між трійкою центральних півзахисників. № 6, 8, 10) та парою центральних захисників (№ 3, 4).

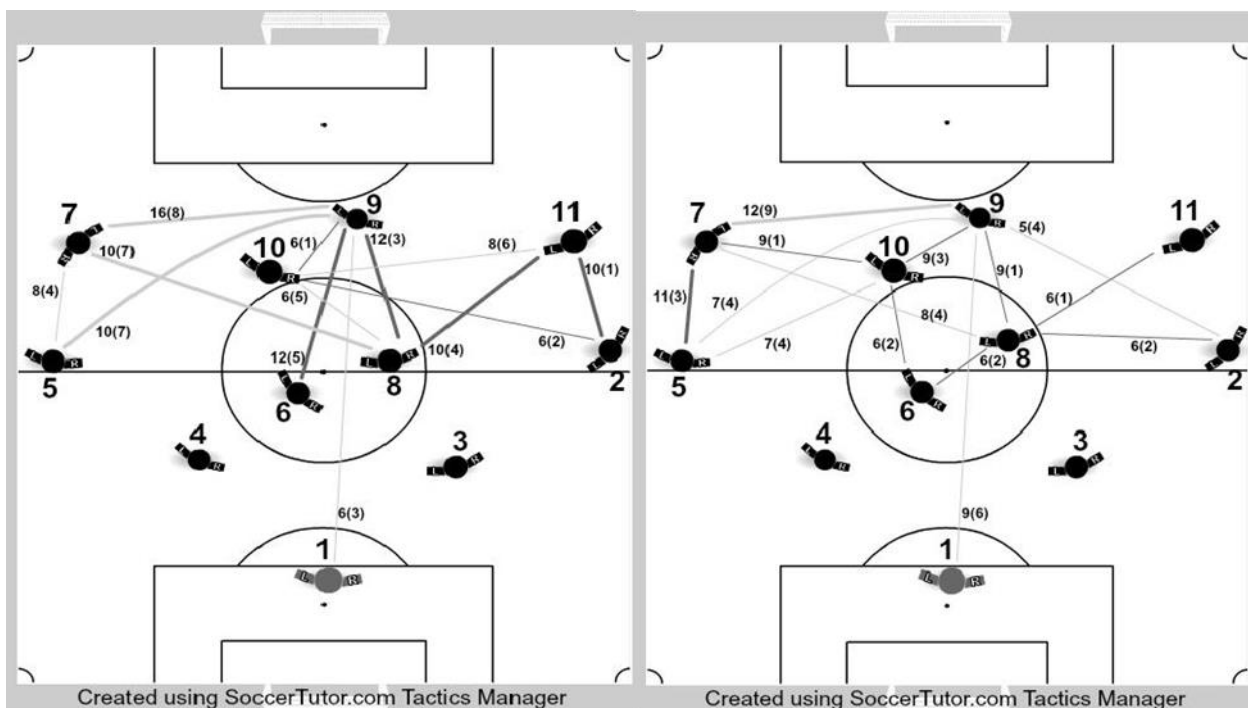

Рис. 3.6. Розподіл передач у трьох зонах юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту

У зоні 1 всього у юнаків КГ виявлено 13 ігрових зв'язків (8 з високим рівнем взаємодії, 5 з рівнем вище за середній); між гравцями ЕГ визначено 14 зв'язків (10 з високим рівнем взаємодії та 4 з рівнем вище середнього).

Основні гравці у зоні 1 під час побудови атаки юними футболістами, провідних європейських клубів: воротар (№ 1), четвірка захисників (№ 2, 3, 4, 5), опорний півзахисник (№ 6). У змагальній діяльності команд ігрові зв'язки між цими гравцями практично не спостерігаються (по 3 зв'язки в ЕГ та КГ). При цьому воротарі в КГ та ЕГ практично не взаємодіють з четвіркою захисників при побудові атаки в зоні 1. Воротар у ЕГ має зв'язки з трійкою нападаючих (№ 9, 7, 11) та атакуючим півзахисником (№ 10); у КГ він має лише три зв'язки з двома нападниками (№ 9, 11) та крайнім захисником (№ 2).

Більшість передач виконується неточно, що свідчить, що воротар спрощує гру під час побудови атаки, виконуючи лише довгі передачі (Рис. 3.7). Складається враження, що ігрові зв'язки юнаків мають випадковий

характер.

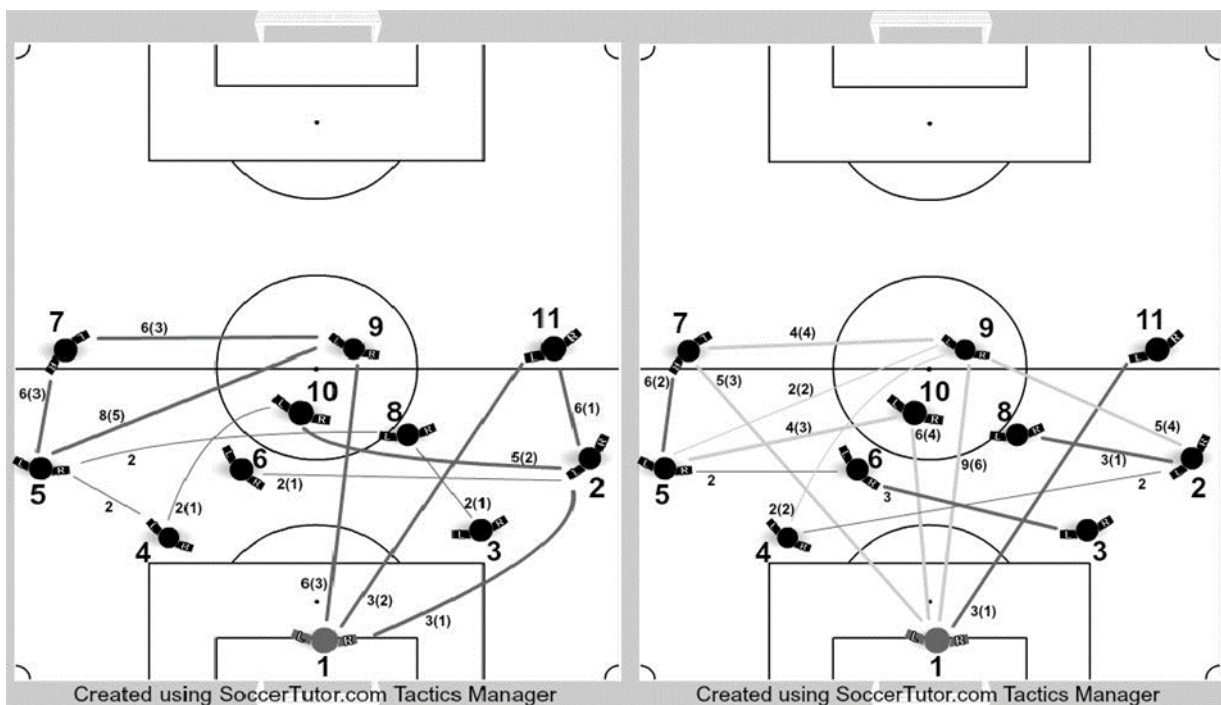

Рис. 3.7. Розподіл передач у зоні 1 юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту

У зоні 2 у юнаків КГ всього зафіксовано 8 системних взаємодій (5 з високим рівнем взаємодії, 3 з рівнем вище середнього), у футболістів ЕГ спостерігалось 10 зв'язків (1 з високим рівнем, 9 з рівнем вище середнього). Більшість передач виконується неточно (Рис. 3.8).

Основними гравцями на початку та розвитку атаки у юних футболістів провідних європейських клубів у середній зоні є: четвірка захисників (№ 2, 3, 4, 5), три центральні півзахисники (№ 6, 8, 10). Ці гравці повинні мати зв'язки з високим рівнем взаємодії.

У юнацьких команд футбольного клубу чотири захисники (№ 2, 3, 4, 5) не мають зв'язків між собою та трійкою центральних півзахисників (№ 6, 8, 10), отже вони не беруть участь у побудові атаки в середній зоні. Це розходиться з виявленими тенденціями у сучасному футболі на початку та розвитку атаки в середній зоні.

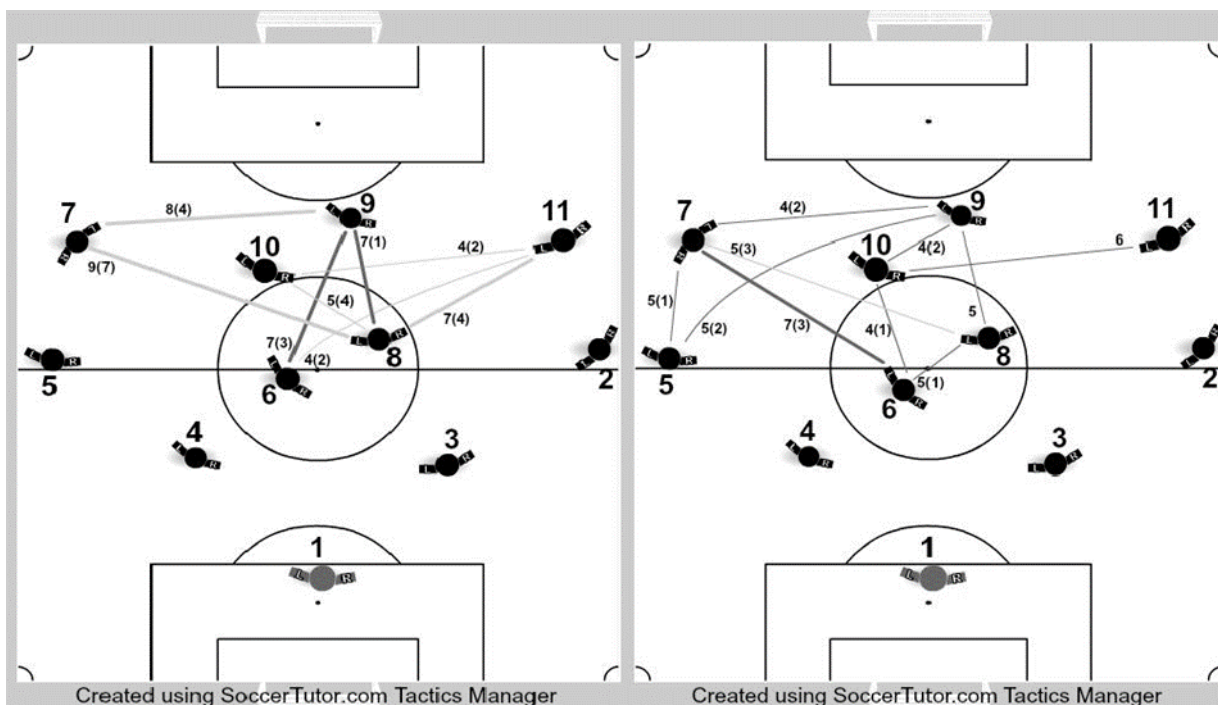

Рис. 3.8. Розподіл передач у зоні 2 юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту

У зоні 3 всього у юнаків КГ виявлено 7 зв'язків (5 з високим рівнем взаємодії, 2 з рівнем вище середнього), у юних футболістів ЕГ визначається 9 зв'язків (7 з високим рівнем, 2 з рівнем вище середнього), що істотно менше, ніж у моделі цієї вікової групи (20 зв'язків). Графічна структура зв'язків між гравцями-юнаками в зоні атаки також відрізняється з модельною, як і в зоні 1 і 2 (Рис. 3.9). Два крайні захисники (№ 5 і 2) у КГ та ЕГ не мають взагалі зв'язків, що суперечить тенденції, виявленій у професіоналів та у юнаків кращих європейських клубів.

Отримані дані свідчать про суттєве розходження характеристик змагальної діяльності юнаків-вихованців футбольного клубу за кількістю ігрових зв'язків та їх розподіл між гравцями з параметрами змагальної діяльності юних футболістів провідних європейських клубів, як у всіх трьох зонах, так і в кожній із зон окремо.

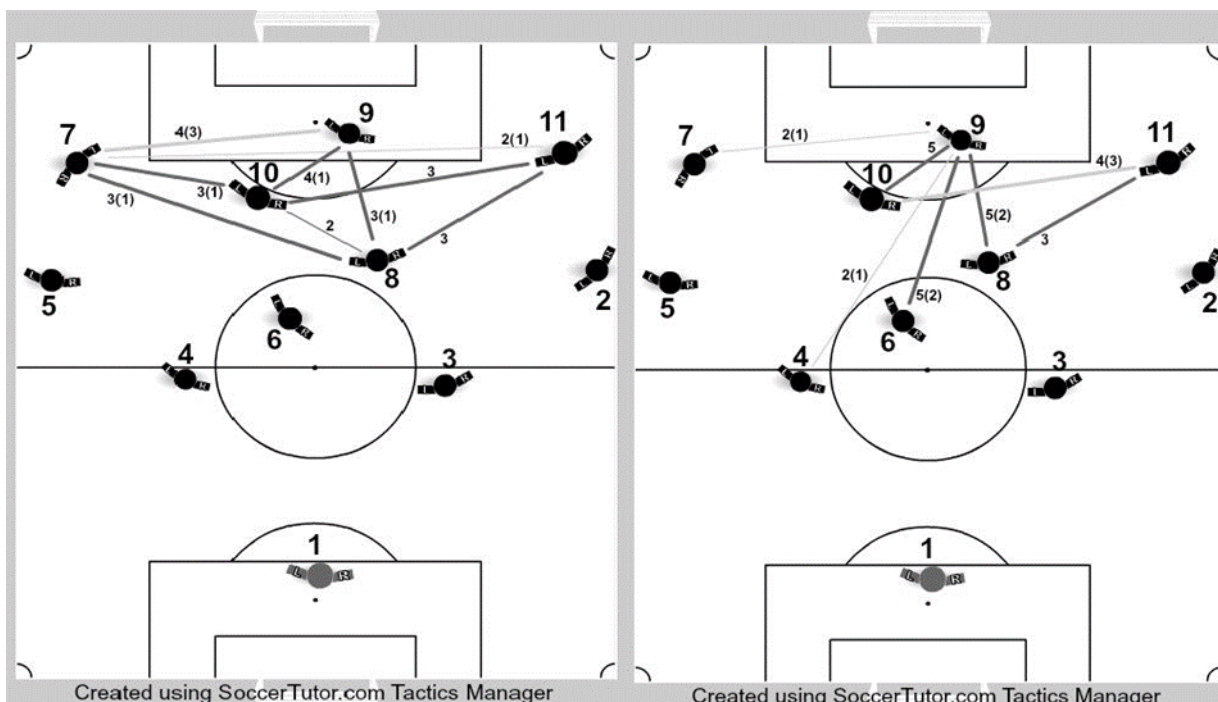

Рис. 3.9. Розподіл передач у зоні 3 юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатууючого експерименту

Наступним критерієм для оцінки ефективності атакуючих дій футбольної команди є кількість ТТД у штрафному майданчику суперника, у тому числі кількість ударів у ворота (Табл. 3.10). Показники даного критерію, безперечно, впливають на результат гри та змагання. У середньому за гру футболісти КМ виконували 10,7 ТТД у штрафній площі при шлюбі 72,7%, футболісти ЕГ – 12,2 ТТД із шлюбом 77,4%, що значною мірою відрізняється від раніше отриманих даних команд майстрів високого рівня та юнаків провідних європейських академій тієї ж вікової групи. Це суперечить даним, представленим у дослідженні Б.Г. Чирви, який стверджує, що цей показник не повинен становити менше ніж 17-20 дій [134, с. 260]. При цьому юнаки КГ завдавали в середньому 2,1 удару за гру з-за меж штрафної площі зі шлюбом 67,2%, гравці ЕГ мали 1,8 удару при шлюбі 61,9%.

Таблиця 3.10

Показники обсягу та ефективності ТТД юних футболістів КГ та ЕГ на етапі констатуючого експерименту

Показники ТТД	КГ	ЕГ	Р
Об'єм ТТД (кількість)	421,4±23,4	412,7±21,6	> 0,05
Якість ТТД (брак, %)	51,3±8,1	53,1±7,3	> 0,05
Обсяг ТТД у штрафному майданчику суперника (кількість)	10,7±1,5	12,2±2,7	> 0,05
Якість ТТД у штрафному майданчику суперника (брак, %)	72,7±12,3	77,4±11,4	> 0,05
Кількість ударів зі штрафного площі суперника	2,1±1,1	1,8±0,7	> 0,05
Якість ударів зі штрафної площі суперника (брак, %)	67,2±9,8	61,9±10,5	> 0,05

Показники обсягу та точності ТТД за гру також дають загальне уявлення про змагальну діяльність юнаків КГ та ЕГ.

Вихованці клубу виконували меншу кількість дій із великою кількістю шлюбу: КМ – 421,4 ТТД із шлюбом 51,3%, ЕГ – 412,7 із шлюбом 53,1%, ніж юні футболісти провідних європейських клубів (619,8 ТТД при шлюбі 19,9%).

Отже, порівняльний аналіз показників атакуючих дій футболістів-юнаків контрольної та експериментальної груп з аналогічними показниками юних футболістів провідних європейських клубів виявив, що:

- у всіх трьох зонах у змагальній діяльності у юних футболістів контрольної та експериментальної груп переважали прості комбінації, вони діяли з великою кількістю втрат, їм не вдавалося точно комбінувати під тиском суперника;

- спостерігалася негативна динаміка щодо точного просування м'яча вперед по зонах, а також практично були відсутні підготовчі дії, необхідні

для успішної побудови атаки;

– наголошувалося на незначній кількості системних взаємодій або ігрових зв'язків футболістів, особливо у четвірки захисників, які абсолютно не взаємодіяли між собою. Водночас у змагальній діяльності юних футболістів провідних європейських клубів ці футболісти є основними гравцями, які беруть участь у побудові атаки, особливо у зоні оборони та середній зоні;

- спостерігалися менша кількість передач за гру та більший відсоток шлюбу при їх виконанні;

– спостерігався взаємозв'язок між кількістю передач і кількістю системних взаємодій гравців: що більше виконується передач, то більше визначається ігрових зв'язків.

У зоні оборони були виявлені проблеми, пов'язані зі спрощенням гри за рахунок неточних довгих передач та відсутністю зв'язків між гравцями (№ 1, 2, 3, 4, 5, 6) з високим рівнем взаємодії, переважанням простих комбінацій та відсутністю точної доставки м'яча у середню зону та зону атаки.

У середній зоні встановлено відсутність зв'язків чотирьох захисників (№ 2, 3, 4, 5) між собою та трійкою центральних півзахисників (№ 6, 8, 10). Ці гравці не брали участь у побудові атаки. Виявлено переважання простих комбінацій з відсутністю точного просування вперед та підготовчих дій.

У зоні атаки спостерігалось менше ігрових зв'язків, ніж у юних футболістів провідних європейських клубів. Зв'язки двох крайніх захисників (№ 5 та 2) із партнерами по команді були відсутні, що суперечить тенденції, виявленій у професіоналів та юнаків найкращих європейських футбольних клубів.

Юні футболісти контрольної та експериментальної групи недостатньо часто доставляли м'яч у штрафний майданчик суперника. Загальна кількість техніко-тактичних дій за гру була меншою, ніж у юних футболістів провідних європейських клубів, але виконувалася з більш високим відсотком шлюбу.

Істотних відмінностей у показниках змагальної діяльності за запропонованими нами критеріями між юними футболістами контрольної та експериментальної групи не виявлено. Юним футболістам обох груп не вдавалося грати у поступовому нападі з точним просуванням уперед по зонах та доставкою м'яча до штрафного майданчика з наступним точним ударом по воротах. Спостерігалось спрощення гри в зоні оборони за рахунок великої кількості довгих неточних передач з відсутністю зв'язків між четвіркою захисників і трьома центральними півзахисниками в середній зоні та активною участю в зоні атаки крайніх захисників.

3.3. Показники тактичних дій юних футболістів в атаці після впровадження експериментальної методикою

Для підтвердження ефективності експериментальної методики у підготовці 13-14 річних футболістів нами було проведено педагогічний експеримент, що формує, за участю контрольної та експериментальної груп футболістів.

У навчально-тренувальний процес експериментальної групи було впроваджено методику вдосконалення групових тактичних дій футболістів в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри.

У навчально-тренувальному процесі контрольної групи застосовувалася традиційна методика підготовки відповідно до поурочної програми для футбольних ДЮСШ, СДЮШОР.

Порівняльний аналіз показників змагальної діяльності футболістів ЕГ та КГ, що спостерігаються до впровадження методики, не виявив достовірних відмінностей. Крім того, в обох групах футболістів обсяг та інтенсивність тренувальних навантажень, а також засоби, методи загальної та спеціальної фізичної підготовки суттєво не відрізнялися. До та після проведення педагогічного експерименту вимірювалися та оцінювалися показники фізичної та технічної підготовленості футболістів (Табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Порівняльна характеристика показників фізичної та технічної підготовленості юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту

Тестові вправи	Показники					
	Констатуючий експеримент		р	Формуючий експеримент		р
	КГ	ЕГ		КГ	ЕГ	
Загальна фізична підготовка						
Біг 10 м (с)	1,82±0,17	1,83±0,19	> 0,05	1,73±0,21	1,75±0,18	> 0,05
Біг 30 м (с)	4,63±0,22	4,62±0,24	> 0,05	4,42±0,31	4,39±0,28	> 0,05
Стрибок в довжину с місця (см)	217,1±7,1	217,8±7,6	> 0,05	234,1±9,2	233,9±9,8	> 0,05
Біг 3000 м (хв. с)	12,21±0,31	12,24±0,27	> 0,05	12,10±0,17	12,12±0,18	> 0,05
Спеціальна фізична підготовка						
Біг 30 м с ведення м'яча (с)	5,37±0,19	5,39±0,21	> 0,05	5,17±0,27	5,18±0,24	> 0,05
Удар по м'ячу на дальність (м)	61,3±4,7	62,2±5,1	> 0,05	71,7±5,9	72,3±6,3	> 0,05
Вкидання м'яча на дальність (м)	18,2±1,8	17,9±1,2	> 0,05	19,3±1,4	21,4±2,1	> 0,05
Технічна підготовка						
Удар на точність (число влучень)	7,1±0,7	7,3±0,8	> 0,05	8,3±1,2	8,2±1,1	> 0,05
Жонглювання м'ячом (у раз)	32,4±5,3	31,6±4,7	> 0,05	37,8±6,4	38,1±7,2	> 0,05

Подані в табл. 3.11 дані наочно демонструють відсутність достовірних відмінностей у показниках фізичної та технічної підготовленості юних спортсменів КГ та ЕГ на етапі констатуючого та по завершенню формуючого експерименту. Порівнюючи отримані показники юних футболістів обох груп

із нормативними вимогами програми для футбольних ДЮСШ, СДЮШОР, можна зробити висновок, що вони на високому рівні. Ймовірно, це наслідком того, що в експерименті брали участь відібрані юнаки центру підготовки футболістів ФК.

Тут важливо наголосити, що рівень технічної та фізичної підготовленості юнаків був достатнім для вирішення тактичних завдань. Порівняльна характеристика параметрів змагальної діяльності юних футболістів обох груп після закінчення формуючого експерименту дозволила встановити ступінь і характер впливу запропонованої методики на рівень техніко-тактичної підготовленості юнаків.

У табл. 3.12 наведено усереднені дані юнаків КГ та ЕГ після апробації запропонованої експериментальної методики, що характеризують складність групових тактичних взаємодій залежно від кількості гравців, що брали в них участь.

Таблиця 3.12

Порівняльна характеристика складності групової взаємодії у трьох зонах юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту

Зона поля	Кількість гравців	Кількість епізодів, $\bar{x} \pm \sigma$					
		Констатуючий експеримент		P	Формуючий експеримент		P
		КГ	ЕГ		КГ	ЕГ	
Зона 1-2-3	1/без взм.	76,0±6,5	75,6±8,9	> 0,05	77,9±7,7	24,3±7,9	<0,05
	2	55,8±3,2	58,3±3,8	> 0,05	67,2±5,7	40,4±3,6	<0,05
	3	16,9±3,7	17,5±4,1	> 0,05	20,2±4,2	44,2±8,1	<0,05
	4	8,8±2,3	7,6±3,1	> 0,05	9,5±2,7	16,2±3,6	<0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05	3,4±1,7	15,3±3,8	<0,05
Загальна кількість		157,5±31,5	159,0±33,5	> 0,05	178,2±32,4	140,4±13,5	<0,05
Зона 1	1/без взм.	33,3±2,4	36,1±2,9	> 0,05	35,1±2,8	8,1±3,9	<0,05
	2	24,1±1,7	26,4±2,1	> 0,05	25,3±1,4	9,2±2,1	<0,05
	3	5,2±3,6	6,4±4,6	> 0,05	7,4±3,9	18,5±4,6	<0,05
	4	5,4±2,3	5,2±2,7	> 0,05	4,2±2,7	6,7±2,7	> 0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05	0,6±0,3	6,9±2,8	<0,05
Загальна кількість		68,0±13,3	74,1±11,7	> 0,05	72,6±14,7	49,4±5,3	<0,05

Зона2	1/без взм.	35,1±3,9	32,2±3,2	> 0,05	34,7±3,4	11,5±3,2	<0,05
	2	26,3±2,6	23,1±3,1	> 0,05	32,6±3,1	20,1±3,6	<0,05
	3	9,6±1,4	7,8±2,3	> 0,05	11,1±1,7	21,4±5,6	<0,05
	4	2,2±0,9	1,7±0,7	> 0,05	3,8±1,3	8,2±2,3	<0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05	2,1±0,9	7,3±2,1	<0,05
Загальна кількість		73,2±15,4	64,8±6,5	> 0,05	84,3±17,7	68,5±6,5	<0,05
Зона3	1/без взм.	7,6±1,4	7,3±2,1	> 0,05	8,1±2,7	4,7±2,6	<0,05
	2	5,4±2,1	8,8±3,7	> 0,05	9,3±2,8	11,1±3,5	> 0,05
	3	2,1±1,1	3,3±1,8	> 0,05	1,7±1,3	4,3±1,3	<0,05
	4	1,2±0,6	0,7±1,0	> 0,05	1,5±0,8	1,3±0,8	> 0,05
	5 і більше	0	0	> 0,05	0,7±0,3	1,1±0,6	> 0,05
Загальна кількість		16,3±2,9	20,1±3,7	> 0,05	21,3±3,7	22,5±4,1	> 0,05

Встановлено достовірне підвищення результатів у кількості складних взаємодій (3, 4, 5 і більше гравців) у трьох зонах в ЕГ по відношенню до КГ, що вказує на те, що юнаки ЕГ стали краще володіти м'ячем, більше комбінувати, а отже підвищився рівень як групової взаємодії, так і індивідуальної техніко-тактичної майстерності кожного гравця.

Одночасно з підвищенням складності комбінацій, в ЕГ зменшується загальна кількість епізодів у трьох зонах, що свідчить про те, що м'яч став рідше переходити до суперника. Ця тенденція знаходить свій відбиток і в зоні оборони, і в середній зоні. У зоні атаки темпи приросту кількості складних взаємодій у четвірках та п'ятірках у юнаків ЕГ після закінчення формуючого були невисокими та статистично не достовірними ($p < 0,05$).

Крім того, до впровадження авторської методики комбінації з п'яти та більше гравців були відсутні у всіх трьох зонах у КГ та ЕГ. Після завершення формуючого експерименту відбулося статистично значуще підвищення результатів саме у юнаків ЕГ, що займалися за авторською методикою ($p < 0,05$), у той час як у спортсменів КГ зростання даних величин не настільки велике.

Згідно з наведеними вище даними, комбінації з п'яти і більше гравців переважали у змагальній діяльності дорослих та юнацьких команд провідних європейських клубів.

До впровадження методики співвідношення кількості простих (1-2 гравці) та складних комбінацій (3 і більше гравців) у трьох зонах було практично рівним у КГ (прості 83,7%, складні 16,3%) та ЕГ (прості 82,2% , складні 15,8%), при цьому частка простих комбінацій була суттєво більша ($p < 0,05$).

Дані, подані у табл. 3.13, свідчать про те, що після впровадження авторської методики у тренувальний процес юнаків ЕГ частка простих комбінацій у трьох зонах за підсумками сезону 2019 р. суттєво зменшилася та склала 46,1%, частка складних групових тактичних взаємодій достовірно зросла – 53,9% ($p < 0,05$), складні комбінації стали переважати. Даний показник у футболістів КГ практично не змінився ($p < 0,05$).

Таблиця 3.13

Порівняльна характеристика розподілу простих та складних комбінацій у змагальній діяльності юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту, (кількість епізодів, %)

Зона поля	Складність групової взаємодії	Кількість епізодів, %					
		Констатуючий експеримент		Р	Формуючий експеримент		Р
		КГ	ЕГ		КГ	ЕГ	
Зона1-2-3	Прості комбінації	83,7±8,1	82,2±7,9	> 0,05	81,4±6,7	46,1±3,2	<0,05
	Складні комбінації	16,3±4,2	15,8±3,7	> 0,05	18,6±3,1	53,9±4,7	<0,05
Зона1	Прості комбінації	84,4±9,3	84,3±8,4	> 0,05	83,2±7,5	35,0±3,9	<0,05
	Складні комбінації	15,6±2,5	15,7±3,1	> 0,05	16,8±2,5	65,0±5,1	<0,05
Зона2	Прості комбінації	83,9±10,1	85,3±11,8	> 0,05	79,8±7,4	46,1±4,3	<0,05
	Складні комбінації	16,1±4,2	14,7±4,7	> 0,05	20,2±6,8	53,9±5,9	<0,05
Зона3	Прості комбінації	79,8±9,3	80,1±11,4	> 0,05	81,7±7,1	70,2±9,2	> 0,05
	Складні комбінації	20,2±3,6	19,9±2,1	> 0,05	18,3±3,4	29,8±5,4	> 0,05

Щодо критерію – точність просування м'яча вперед по зонах, тут

зазначимо таке. За загальною кількістю епізодів в іграх, коли команди КГ та ЕГ починали та розвивали атаки в зоні оборони, середній зоні та зоні атаки виявлено достовірні відмінності між даними, отриманими до та після впровадження методики ($p < 0,05$). Так, у КГ кількість епізодів суттєво збільшилася від 154,6 до 174,2 епізодів, що, можливо, є результатом вікової динаміки, про яку говорять багато фахівців [44; 90; 109], при цьому, як і раніше, переважають епізоди з неточним просуванням вперед. У свою чергу, в ЕГ загальна кількість епізодів у середньому гру достовірно знизилася – від 158,4 до 147,1 епізодів, у своїй значно зменшилася кількість епізодів з неточним просуванням вперед, тобто. команда стала менше припускатися помилок, просуваючись до воріт суперника (Табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Порівняльна характеристика розподілу кількості ігрових епізодів з точним просуванням м'яча вперед по зонах у змагальній діяльності футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту

Зона поля	Напрямок руху м'яча	Кількість епізодів, $\bar{x} \pm \sigma$					
		Констатуючий експеримент		P	Формуючий експеримент		P
		КГ	ЕГ		КГ	ЕГ	
Зона1	зона 1	44,2±3,5	50,4±3,7	> 0,05	50,4±4,7	18,0±5,0	<0,05
	зона 1-2	18,0±4,0	19,4±4,5	> 0,05	21,2±5,2	21,6±4,8	>0,05
	зона 1-2-3	3,1±1,4	3,3±1,2	> 0,05	3,5±1,8	11,2±2,3	<0,05
Загальна кількість		65,3±17,7	73,1±15,4	> 0,05	75,1±14,3	50,8±5,9	<0,05
Зона2	зона 2	54,7±4,6	49,6±5,1	> 0,05	61,6±5,1	30,3±5,9	<0,05
	зона 2-1	1,3±0,6	2,4±1,5	> 0,05	1,1±0,7	4,7±2,4	<0,05
	зона 2-3	17,4±2,8	15,2±4,3	> 0,05	20,2±3,3	36,4±6,8	<0,05
Загальна кількість		73,4±23,0	67,2±18,7	> 0,05	82,9±19,7	71,4±15,2	>0,05
Зона3	зона 3	15,2±4,4	17,2±5,1	> 0,05	15,4±4,1	21,2±5,5	<0,05
	зона 3-2	0,7±0,4	0,9±0,5	> 0,05	0,8±0,3	3,7±1,3	<0,05
Загальна кількість		15,9±8,3	18,1±9,6	> 0,05	16,2±5,7	24,9±10,2	<0,05
Разом		154,6±20,1	158,4±19,2	> 0,05	174,2±21,4	147,1±11,7	<0,05

Слід зазначити, що в КГ показники точності просування м'яча вперед у зоні атаки за час експерименту суттєво не змінилися ($p < 0,05$).

У футболістів ЕГ спостерігається статистично значуще підвищення кількості епізодів у зоні атаки ($p \leq 0,05$), що говорить про більшу активність атакуючих дій юнаків у безпосередній близькості від воріт команди суперника. У зоні оборони та в середній зоні у ЕГ спостерігається позитивна динаміка за показниками точності просування м'яча вперед, а також збільшилася на статистично значущому рівні кількість підготовчих дій у зоні 2 та зоні 3 ($p < 0,05$), необхідних для успішної побудови атаки.

У цих зонах у КГ теж спостерігається зростання загальної кількості епізодів, але за рахунок збільшення кількості епізодів з неточним просуванням, із втратою м'яча; при цьому кількість епізодів з точним поступом вперед суттєво не збільшилася.

У табл. 3.15 представлені дані КГ та ЕГ після завершення педагогічного експерименту із зазначенням частки атакуючих дій із просуванням та без просування вперед по зонах, підготовчих дій у відсотках.

Таблиця 3.15

Порівняльна характеристика розподілу ігрових епізодів з точним просуванням м'яча вперед по зонах у змагальній діяльності юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту, (кількість епізодів, %)

Зона поля	Точність просування м'яча вперед по зонах	Кількість епізодів, %					
		Констатуючий експеримент		P	Формуючий експеримент		P
		КГ	ЕГ		КГ	ЕГ	
Зона 1-2-3	З просуванням	24,9±3,7	23,9±3,1	> 0,05	26,0±4,2	47,0±6,7	<0,05
	Без просування	64,0±5,5	63,1±7,2	> 0,05	64,2±7,3	32,8±4,1	<0,05
	Підготовчі	1,3±0,4	2,1±0,7	> 0,05	1,1±0,6	5,7±1,4	<0,05
	Зона 3	9,8±1,2	10,9±2,2	> 0,05	8,7±2,4	14,4±2,7	<0,05

Зона1	З просуванням	32,3±4,6	31,1±3,8	> 0,05	32,9±5,1	64,6±5,6	<0,05
	Без просування	67,7±6,3	68,9±7,7	> 0,05	67,1±7,1	35,4±2,3	<0,05
Зона2	Підготовчі	23,7±3,8	22,6±3,7	> 0,05	24,4±4,2	51,0±2,9	<0,05
	Без просування	74,5±8,7	73,8±7,5	> 0,05	74,3±5,7	42,4±4,4	<0,05
	Підготовчі	1,8±0,6	3,6±1,8	> 0,05	1,3±0,3	6,6±1,7	<0,05
Зона3	Зона 3	95,6±9,7	95,0±8,6	> 0,05	95,1±7,2	85,1±6,5	<0,05
	Підготовчі	4,4±1,9	5,1±2,3	> 0,05	4,9±1,8	14,9±3,1	<0,05

Таким чином, за трьома зонами у юних футболістів ЕГ після впровадження експериментальної методики стали переважати точні атакуючі дії з просуванням вперед; частка епізодів без просування або коли не вдалося точно доставити м'яч, значно зменшилася; частка підготовчих дій збільшилася ($p < 0,05$). Результативність розробленої методики вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри підтверджують інші параметри змагальної діяльності юних спортсменів.

Зокрема дані, представлені в табл. 3.16, свідчать про суттєве підвищення обсягу виконаних передач від 195,8 до 350,4 передач та зниження відсотка шлюбу від 41,4 до 19,4% у футболістів ЕГ. Аналогічна тенденція спостерігається при порівнянні досліджуваних показників по зонах футбольного поля.

Таблиця 3.16

Порівняльна характеристика розподілу кількості передач та відсотка шлюбу у трьох зонах футбольного поля у змагальній діяльності юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту, кількість передач / % браку

Зона поля	Кількість передач відносно зон поля, $\bar{X} \pm \sigma$					
	Констатуючий експеримент		P	Формуючий експеримент		P
	КГ	ЕГ		КГ	ЕГ	

Зона 1-2-3	201,7±46,1	195,8±49,3	> 0,05	217,4±54,2	350,4±40,1	<0,05
	42,8±5,1	41,4±6,2	> 0,05	39,3±5,2	19,4±4,7	<0,05
Зона 1	75,3±14,3	74,2±13,1	> 0,05	78,2±16,8	93,1±16,9	<0,05
	42,7±5,2	44,6±4,5	> 0,05	38,7±3,4	10,8±1,7	<0,05
Зона 2	93,1±22,4	89,8±24,3	> 0,05	106,1±33,9	173,1±27,0	<0,05
	43,0±5,9	40,4±6,8	> 0,05	40,6±5,3	20,8±4,2	<0,05
Зона 3	33,8±3,2	32,7±4,2	> 0,05	33,1±4,5	84,2±24,7	<0,05
	39,4±6,1	37,5±4,7	> 0,05	36,4±5,4	26,2±3,4	<0,05

Примітка. У першому рядку є сумарна кількість виконаних передач, у другому рядку – відсоток браку, %.

У футболістів КГ за час експерименту показники кількості передач та відсотка шлюбу при їх виконанні незначно покращилися, але ці зміни не досягають достовірних значень ($p > 0,05$).

Розглянемо показники критерію розподілу передач між футболістами. На рис. 3.10 представлено розподіл передач у трьох зонах у футболістів КГ та ЕГ після завершення педагогічного експерименту.

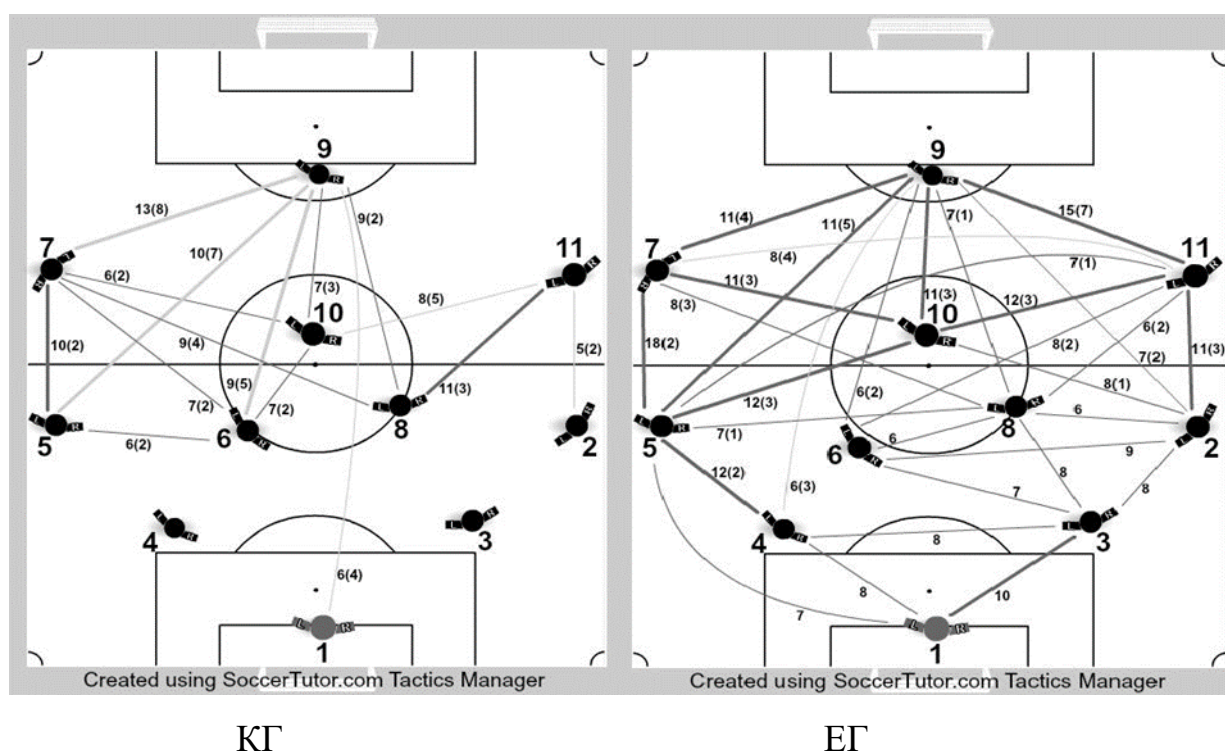

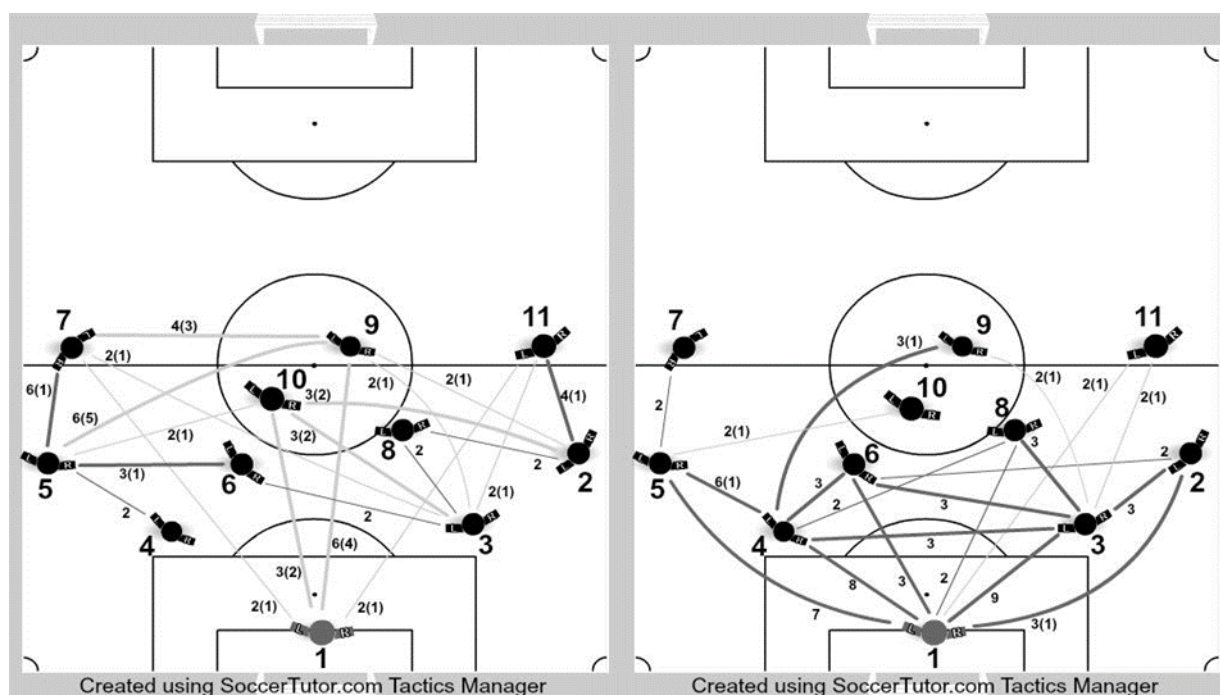
Рис. 3.10. Розподіл передач у трьох зонах юних футболістів КГ та ЕГ

після завершення формуючого експерименту

Футболісти ЕГ мають перевагу у кількості передач та їх точності та, як наслідок, більшу кількість ігрових зв'язків. У них за час експерименту значно зросла загальна кількість системних взаємодій у трьох зонах – від 14 до 31 зв'язку. З'явилися відсутні зв'язки між четвіркою захисників (№ 2, 3, 4, 5), між двома центральними захисниками (№ 3, 4) і воротарем (№ 1), між трійкою центральних півзахисників (№ 6, 8, 10) і центральним захисником (№3). Взаємодії між гравцями КГ, як і раніше, мають випадковий характер (Рис. 3.10).

Кількість ігрових зв'язків у футболістів КМ за час експерименту практично не змінилося (було 13 зв'язків, стало 15 зв'язків), незмінним після закінчення експерименту залишився і малюнок взаємодії гравців.

У зоні оборони загальна кількість зв'язків збільшилася у футболістів обох груп та склала 20 ігрових зв'язків у кожній (Рис. 3.11). Проте виявлені раніше проблеми, пов'язані зі спрощенням гри за рахунок неточних довгих передач та відсутністю зв'язків із високим рівнем взаємодії між гравцями (№ 1, 2, 3, 4, 5, 6), були усунені лише у змагальній діяльності футболістів ЕГ. Особливо важливо відзначити зв'язки воротаря (№ 1), що з'явилися, з гравцями оборони і середньої лінії, з переважанням точних передач.

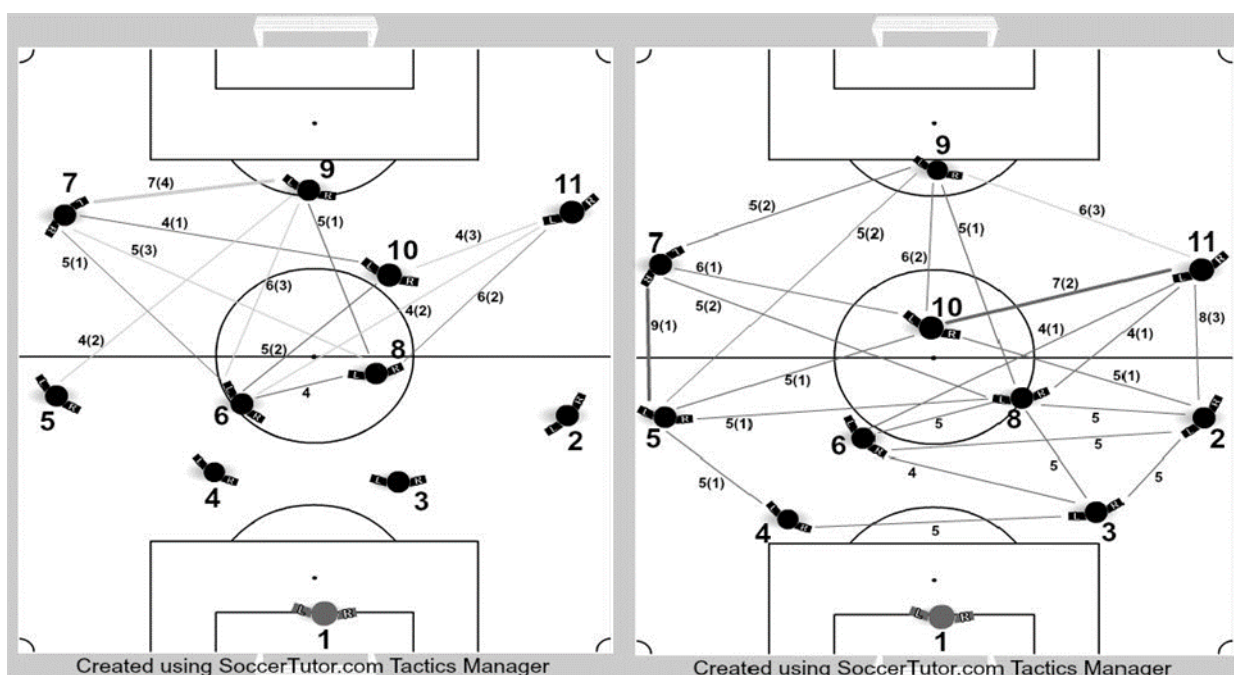
КГ

ЕГ

Рис. 3.11. Розподіл передач у зоні 1 юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту

У середній зоні загальна кількість зв'язків збільшилася у футболістів КГ та ЕГ, становила 12 та 23 зв'язки, відповідно. Тим не менш, проблема відсутності зв'язків чотирьох захисників (№ 2, 3, 4, 5) між собою та трійкою центральних півзахисників (№ 6, 8, 10), виявлена на констатуючому етапі експерименту у змагальній діяльності футболістів обох груп, була вирішена лише футболістами ЕГ (Рис. 3.12).

Гравці оборони та центральні півзахисники ЕГ беруть активну участь на початку та розвитку атаки в зоні 2, що відповідає сучасним тенденціям розвитку атакуючих дій у футболі.

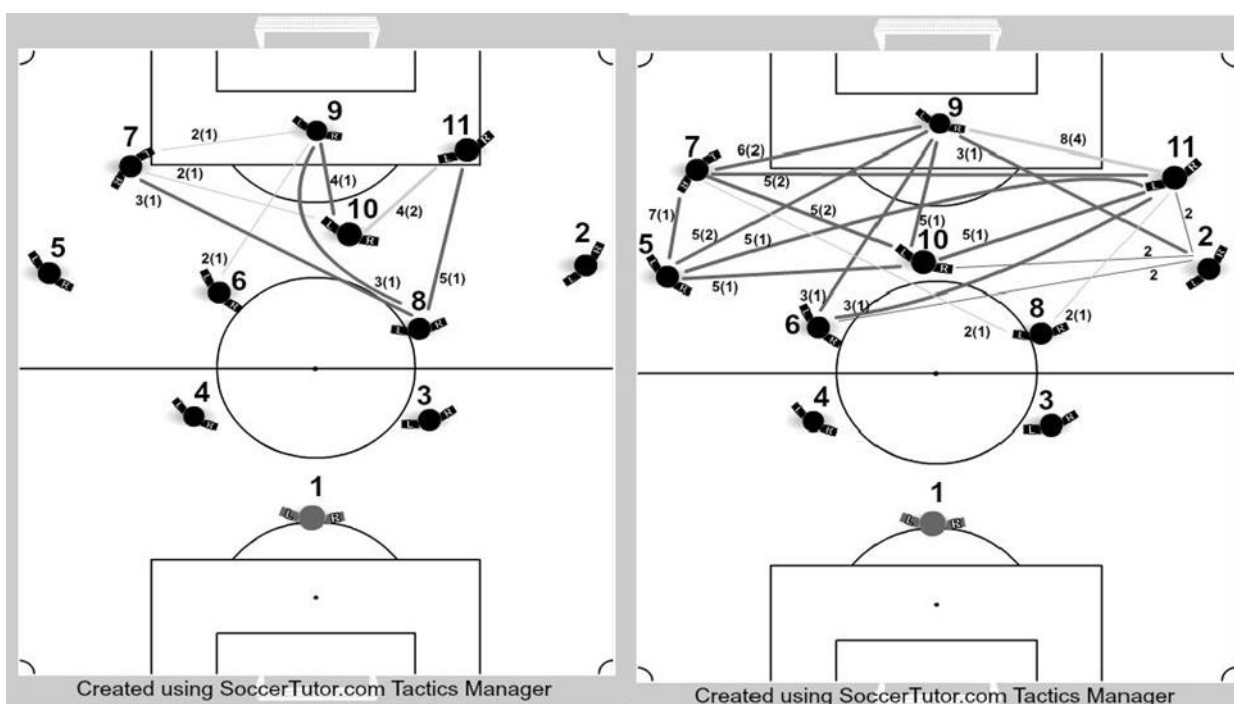

КГ

ЕГ

Рис. 3.12. Розподіл передач у зоні 2 юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту

У зоні атаки загальна кількість системних взаємодій значно збільшилася лише в ЕГ та становила 18 зв'язків (було 9 зв'язків). Крім того, після впровадження експериментальної методики з'явилися зв'язки крайніх захисників (№ 5 та 2) з іншими гравцями команди, що відповідає тенденції, виявленій у професіоналів та юнаків найкращих європейських футбольних клубів. У змагальній діяльності КГ суттєвих змін ні за кількістю зв'язків (було 7 зв'язків, стало 8), ні за малюнком гри не було виявлено (Рис. 3.13).

КГ

ЕГ

Рис. 3.13. Розподіл передач у зоні 3 юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту

Таким чином, спостерігається нами підвищення кількості зв'язків між гравцями ЕГ, як у трьох зонах, так і в кожній із зон окремо, а також усунення лімітуючих факторів їхньої змагальної діяльності, говорить про підвищення різнобічності атакуючих дій. Кількість групових зв'язків гравців зростає при покращенні індивідуальної техніко-тактичної майстерності футболістів.

Порівняльний аналіз даних, наведених у табл. 3.17 свідчить про приріст за час експерименту показників ТТД у футболістів КГ: кількості ТТД у штрафному майданчику суперника, особливо кількості ударів зі штрафної площі суперника. Проте, приріст показників ТТД у гравців КМ не настільки великий, а відсоток шлюбу, як і раніше, залишається високим, що говорить про відносно низьку ефективність навчально-тренувального процесу щодо підготовки футболістів КМ до чергового ігрового сезону. Побічно про це говорить спортивний результат, показаний юними футболістами КМ.

Таблиця 3.17

Показники обсягу та ефективності ТТД у юних футболістів КГ та ЕГ після завершення формуючого експерименту

Показники ТТД	Констатууючий експеримент			Формуючий експеримент		
	КГ	ЕГ	Р	КГ	ЕГ	Р
Обсяг ТТД (кількість)	421,4±23,4	412,7±21,6	> 0,05	483,2±20,7	551,6±19,3	<0,05
Якість ТТД (брак, %)	51,3±8,1	53,1±7,3	> 0,05	52,4±3,8	31,2±3,4	<0,05
Обсяг ТТД у штрафному майданчику суперника (кількість)	10,7±1,5	12,2±2,7	> 0,05	13,8±1,5	30,3±3,1	<0,05
Якість ТТД у штрафному майданчику суперника (брак, %)	72,7±12,3	77,4±11,4	> 0,05	77,2±5,6	38,6±10,2	<0,05
Кількість ударів зі штрафної площі суперника	2,1±1,1	1,8±0,7	> 0,05	3,4±1,4	8,2±1,7	<0,05
Якість ударів зі штрафної площі суперника (брак, %)	67,2±9,8	61,9±10,5	> 0,05	82,2±8,1	45,7±12,1	<0,05

Поряд з цим, у футболістів ЕГ достовірно збільшився обсяг виконуваних у середньому за матч ТТД, у тому числі кількість ТТД у штрафному майданчику суперника, кількість ударів зі штрафної площі суперника ($p < 0,05$). У цьому показнику вони мали після експерименту істотну перевагу перед футболістами КГ: вони виконували в середньому за матч 551,6 проти 483,2 ТТД у футболістів КГ ($p < 0,05$). Щодо якості виконуваних техніко-тактичних дій, то й тут спостерігається істотна перевага футболістів ЕГ. Середній показник шлюбу у виконанні ТТД за матч у змагальній діяльності футболістів ЕГ становить 31,2%, у футболістів КМ – 52,4%.

Футболісти КМ виконували меншу кількість дій у штрафному майданчику суперника з великою кількістю браку: 13,8 ТТД із шлюбом 77,2%. У футболістів ЕГ ці показники склали 30,3 ТТД із браком 38,6%.

За кількістю ударів зі штрафної площі суперника спостерігається схожа ситуація: юнаки ЕГ завдавали більше ударів (8,2) із меншим браком (45,7%), ніж футболісти КМ – 3,4 удари при браці 82,2%.

Необхідно відзначити, що спостережуване нами у змагальній діяльності футболістів ЕГ співвідношення у показниках обсягу ТТД у

штрафному майданчику та кількості ударів зі штрафної площі суперника характерне для юнацьких футбольних команд провідних європейських академій.

Встановлену позитивну динаміку у виконанні футболістами-юнаками групових атакуючих дій досягнуто за допомогою впровадження у навчально-тренувальний процес ЕГ розробленої нами методики.

Удосконалення групових тактичних дій юних футболістів в атаці пропонується здійснювати через застосування ігрових вправ з урахуванням структуризації динамічних ситуацій гри. Створення динамічною ситуацією гри вимагає обов'язкової наявності м'яча, воріт (мети), суперника(ів), партнера(ів), а також координати, близькі до ігрових, з позначенням конкретних гравців атаки та оборони, що знаходяться на даній ділянці поля під час діяльності змагань, та визначенням вектора напрямку атак та руху м'яча. Ситуаційні вправи повинні плануватися і створюватися за принципом – від основної вправи до підвідників, з обов'язковою наявністю всіх структурних компонентів динамічної ситуації гри.

Основне завдання підготовки полягає у формуванні у стійких, автоматизованих, в той же час досить гнучких і надійних рухових навичок ефективного вирішення типових ігрових ситуацій і вміння їх творчого, нестандартного застосування в ігрових умовах, що постійно змінюються.

Експериментальна методика вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри передбачає послідовне проходження трьох етапів: аналіз показників змагальної діяльності футболістів щодо критеріїв якості гри в атаці з визначенням модельних характеристик та лімітуючих факторів; побудова навчально-тренувального процесу юних футболістів з урахуванням отриманих даних, що включає планування тижневого циклу, проведення теоретичної підготовки, тренувального заняття, контроль та корекцію помилок у режимі інтерактиву; аналіз динаміки показників змагальної діяльності юних футболістів з подальшим

внесенням корективів до тренувального процесу.

Отримані в результаті педагогічного експерименту дані підтверджують, що реалізація запропонованої методики дозволила суттєво підвищити ефективність атакуючих дій молодих спортсменів.

ВИСНОВКИ

1. На основі всебічного аналізу теорії та практики підготовки спортивного резерву виявлено, що концепція навчання через гру співпадає з трендами розвитку світового футболу. Вирішальне значення набуває здатність футболістів в умовах ігрових ситуацій, що стрімко змінюються, швидко і правильно їх оцінювати, приймати оптимальні рішення, передбачати їх подальший розвиток, що є наслідком розвитку ігрового (тактичного) мислення спортсменів. Проте недостатня розробленість організаційно-методичного забезпечення тренувального процесу у тому, що стосується підбору, побудови та визначення послідовності ігрових вправ, що моделюють змагальну діяльність спортсменів, суттєво посилює проблему їхнього активного впровадження у педагогічну практику для підвищення ефективності процесу тактичної підготовки юних футболістів.

2. Запропоновано критерії, що характеризують ефективність тактичних дій футболістів в атаці: складність групової тактичної взаємодії (кількість гравців, що брали участь у груповій взаємодії); точність просування м'яча вперед зонами; розподіл передач між гравцями (контроль взаємодії гравців друг з одним під час гри); кількість техніко-тактичних дій у штрафному майданчику суперника (у тому числі кількість ударів у площину воріт зі штрафної).

3. Методика вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри передбачає послідовне проходження трьох етапів: аналіз показників змагальної діяльності футболістів щодо критеріїв якості гри в атаці з визначенням модельних характеристик та лімітуючих факторів; побудова навчально-тренувального процесу юних футболістів з урахуванням отриманих даних, що включає планування тижневого циклу з підбором оптимальних ситуаційних вправ, проведення теоретичної підготовки у форматі інтерактиву, проведення тренувального заняття, контроль та

корекцію помилок; аналіз динаміки показників змагальної діяльності юних футболістів з подальшим внесенням корективів до тренувального процесу.

4. Експериментально підтверджено результативність методики вдосконалення групових тактичних дій футболістів 13-14 років в атаці через застосування ігрових вправ на основі структуризації динамічних ситуацій гри з урахуванням особливостей техніко-тактичної підготовленості спортсменів та закономірностей структури розвитку гри. Про це свідчить суттєва перевага кількісно-якісних параметрів змагальної діяльності юних футболістів експериментальної групи після закінчення педагогічного експерименту.

– достовірне підвищення результатів у кількості складних взаємодій (3, 4, 5 та більше гравців) у трьох зонах в експериментальній групі по відношенню до контрольної групи, загальне підвищення частки складних комбінації в експериментальній групі (складні 53,9%, прості 46,1%)) На відміну від контрольної групи (складні 18,6%, прості 81,4%);

- позитивна динаміка в експериментальній групі з точного просування м'яча вперед по зонах: стали переважати точні атакуючі дії з просуванням вперед, частка епізодів без просування або коли не вдалося точно доставити м'яч значно зменшилася, частка підготовчих дій, необхідних для успішної побудови атаки, збільшилася; суттєвих позитивних змін у контрольній групі не виявлено;

- збільшення на статистично значущому рівні обсягу та ефективності виконаних передач в експериментальній групі в цілому в трьох зонах: ЕГ - 350,4 передач при шлюбі 19,4%; КМ – 217,4 при бракові 39,3%, та у кожній із зон футбольного поля; як наслідок, зросла загальна кількість системних взаємодій між гравцями експериментальної групи у трьох зонах: ЕГ – 31 зв'язок, КГ – 15 зв'язків, та у кожній із зон окремо; змінився малюнок взаємодії гравців за рахунок усунення лімітуючих факторів їхньої змагальної діяльності, підвищення різнобічності атакуючих дій;

– достовірне підвищення обсягу виконуваних у середньому за матч техніко-тактичних дій в експериментальній групі, у тому числі кількості

ударів зі штрафної площі суперника, з підвищенням їх якості (обсяг ТТД – 551,6 з браком – 31,2%; обсяг ТТД у штрафному майданчику) – 30,3 з браком 38,6%, удари зі штрафного – 8,2 з браком – 45,7%), порівняно з тими самими показниками ТТД, що виконуються в середньому за матч гравцями контрольної групи (обсяг ТТД – 483,2%) з браком – 52,4%, обсяг ТТД у штрафному – 13,8 з браком 77,2%; удари зі штрафного – 3,4 з браком – 82,2%).

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Вивчення робіт вітчизняних та зарубіжних фахівців, даних статистичних звітів про гру кращих футбольних команд світу, отримані результати власних досліджень дозволяють стверджувати, що реєстрація та аналіз кількісно-якісних показників змагальної діяльності професіоналів та юнаків провідних академій з подальшим виявленням модельних характеристик невід'ємним елементом у системі підготовки спортивного резерву у футболі. У цьому зв'язку, навчання юних футболістів має здійснюватися з урахуванням особливостей їхньої техніко-тактичної підготовленості, виявлених ланок змагальної діяльності та закономірностей структури розвитку гри.

2. Побудова тренувального процесу юних футболістів щодо виявлених лімітуючих факторів передбачає планування тижневого циклу з підбором оптимальних ситуаційних вправ для вирішення поставлених завдань. Обов'язковим є включення перед практичним освоєнням ігрових вправ теоретичних занять у форматі інтерактиву для придбання спеціалізованих знань і умінь, що навчаються, у вирішенні різноманітних ігрових ситуацій. Проведення практичного тренувального заняття (основний його частини) передбачає виконання основного ситуаційного вправи, вирішального основне завдання заняття, і 1-2 вправ, що відповідають умовам реальної гри. Контроль рівня засвоєння матеріалу, що вивчається, здійснюється за допомогою виявлення та розбору помилок, графічного відтворення вивчених ситуацій, прийнятих вірних/невірних рішень у формі маніпуляцій з макетом.

3. Ефективність запропонованої методики вдосконалення навичок групової взаємодії юних футболістів в атаці підвищується за правильною побудовою ігрових вправ, що моделюють змагальну діяльність. Створення динамічної ігрової ситуації вимагає наявності відповідних компонентів: м'яча, воріт (мети), суперника(ів), партнера(ів), та близьких до ігрових координат (ділянка тренувального поля) з позначенням конкретних гравців

атаки та оборони, визначенням вектору напрямку атак та руху м'яча. Спрощення або ускладнення динамічної ситуації гри слід здійснювати виходячи з рівня підготовленості гравців і доти, доки зберігаються всі компоненти.

4. Вирішення завдань техніко-тактичної підготовки пропонується здійснювати оптимально поєднуючи ігровий метод з іншими методами тренування. Не слід відмовлятися від вправ у простих, стандартних умовах для освоєння технічного прийому або відпрацювання тактичних комбінацій, але обсяг ігрових вправ у тренувальному процесі має бути більшим (не менше 70%). Необхідною складовою частиною запропонованої методики є навчання та вдосконалення технічних елементів, переважно, прийому та передачі м'яча, що відпрацьовуються на місці, у русі та у взаємодії.

5. Структура процесу вдосконалення тактичної майстерності футболістів передбачає найбільш доцільну послідовність дій тренера для організації та корекції навчально-тренувального процесу з обов'язковим аналізом динаміки показників якості гри молодих спортсменів.

ПОСИЛАНИЯ

1. Антипов, А.В. Технология выбора комплекса упражнений для начального обучения технике игры в футбол / А.В. Антипов, В.П. Губа, В.В. Пресняков, Н.И. Шагин // OlymPlus. Гуманитарная версия. – 2019. – № 2 (9). – С. 18-23.
2. Антипов, А.В. Современные критерии отбора юных футболистов 9-10 лет в академию футбола / А.В. Антипов // Известия ТулГУ. Физическая культура. Спорт. – 2020. – Вып. 3. – С. 68-73.
3. Арбузин, И.А. Развитие игрового мышления у юных футболистов 12- 13 лет : дис канд. пед. / И.А. Арбузин. – Омск, 2006. – 181 с.
4. Аркадьев, Б.А. Тактика футбольной игры / Б.А. Аркадьев. – М. : Физкультура и спорт, 1962. – 167 с.
5. Бабушкин, Г.Д. Интеллектуально-психологическая подготовка спортсмена : монография / Г.Д. Бабушкин, К.В. Диких. – Омск : изд-во СибГУФК, 2013. – 240 с.
6. Банников, С.Е. Мини-футбол. Обучение технике игры : учебное пособие / С.Е. Банников, Р.И. Минязев, А.Г. Босоногов, В.И. Самойлов. – Екатеринбург : УРО РАМФ, 2015. – 106 с.
7. Барамидзе, А.М. Построение тренировки в подготовительном периоде футболистов высокой квалификации : автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.04 / А.М. Барамидзе; Всесоюз. науч.-исслед. ин-т физ. культуры. – М., 1990. – 25 с.
8. Бенгсбо, Й. Оборонительная тактика в футболе : пер. с англ. / Й. Бенгсбо, Б. Пейтерсон. – К. : Олимп. лит., 2011. – 164 с.
9. Бенгсбо, Й. Наступательная тактика в футболе : пер. с англ. / Й. Бенгсбо, Б. Пейтерсон. – К. : Олимп. лит., 2012. – 176 с.
10. Бергер, Х. План футбольной подготовки. Распределение основных задач внутри команды. Часть 3. Игроки 13-14 лет / Х. Бергер, П. Герарс, Х. Кормелинк, Х. Мариман, А. Юлдеринк. – М. : Олимп, 2010. – 253

с.

11. Бишопс, К. Единоборство в футболе / К. Бишопс, Х.-В. Герардс. – М. : Terra-Спорт, 2003. – 168 с.

12. Блинов, В.А. Управление конфликтами в процессе подготовки футболистов-юношей 13-14 летнего возраста : автореф. дис канд. пед. наук / В.А. Блинов. – Омск, 2001. – 19 с.

13. Блинов, В.А. Техническая подготовка отечественных футболистов: обзор проблемы / В.А. Блинов, В.Ю. Комков // Современный футбол: состояние, проблемы, инновации и перспективы развития : материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием (29-30 июня 2018 г.). – Казань : Поволжская ГАФКСиТ, 2018. – С. 221-225.

14. Боген, М.М. Обучение двигательным действиям / М.М. Боген. – М. : Физкультура и спорт, 1985. – 192 с.

15. Бриль, М.С. Отбор в спортивных играх / М.С. Бриль. – М. : Физкультура и спорт, 1980. – 127 с.

16. Быков, А.В. Стратегия и тактика в командных игровых видах спорта / А.В. Быков // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – 2011. – № 12 (82). – С. 44-50.

17. Вайн, Х. Как научиться играть в футбол : учеб. пособие / Х. Вайн. – М. Terra-спорт, Олимпия Пресс, 2004. – 244 с.

18. Варюшин, В.В. Тренировка юных футболистов : учеб. пособие / В.В. Варюшин. – М.: Физическая культура, 2007. – 112 с.

19. Власов, А.Е. Юношеский футбол : состояние и тренды [Электронный ресурс] / А.Е. Власов, Д.О. Дресвянников, А.В. Лексаков, М.М. Полишкис // Технический отчет по результатам Чемпионата Европы U-19 в Греции и элитного отборочного раунда в Швеции 2015 г. для команд игроков не старше 19 лет. – М., 2015. – С. 3-15. –

20. Выжгин, В.А. Исследование эффективности методики обучения детей 11-12 лет технике футбола : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 /

В.А. Выжгин; Гос. центр, ордена Ленина ин-т физ. культуры. – М., 1972. – 18 с.

21. Гагаева, Г.М. Тактическое мышление в спорте / Г.М. Гагаева // Теория и практика физической культуры. – 1951. – № 6. – С. 407-412.

22. Гагаева, Г.М. Психология футбола / Г.М. Гагаева. – М. : Физкультура и спорт, 1969. – 215 с.

23. Гаджиев, Г.М. Контроль соревновательной деятельности высококвалифицированных футболистов : Методические рекомендации / Г.М. Гаджиев, М.А. Годик, Г.С. Зонин. – М., 1982. – 24 с.

24. Гаджиев, Г.М. Структура соревновательной деятельности как основа комплексного контроля и планирования подготовки футболистов высокой квалификации : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г.М. Гаджиев; Всесоюз. науч.-исслед. ин-т физ. культуры. – М., 1984. – 22 с.

25. Гераськин, А.А. Актуальные задачи формирования групповых тактических умений юных волейболисток для игры в нападении / А.А. Гераськин, Т.А. Кузнецова, И.Ф. Воронков, И.Н. Мамошина, Е.В. Ушакова // Физическая культура и спорт в жизни студенческой молодежи : науч. текстовое электрон. изд. локального распространения : материалы 4-й Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 75-летию ОмГТУ. – Омск, 2018. – С. 109-114.

26. Годик, М.А. Физическая подготовка футболистов : книга / М.А. Годик. – М.: Terra Спорт, Олимпия пресс, 2006. – 272 с.

27. Голденко, Г.А. Индивидуальные программы технико-тактической подготовки футболистов высокой квалификации с учетом особенностей соревновательной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г.А. Голденко; Всесоюз. науч.-исслед. ин-т физ. культуры. – М., 1984. – 21 с.

28. Гриндлер, К. Техническая и тактическая подготовка футболистов / К. Гриндлер, Х. Пальке, Х. Хемо. – М. : Физкультура и спорт, 1976. – 252 с.

29. Губа, В.П. Теория и методика футбола : учебник / В.П. Губа,

А.В. Лексаков. – М. : Советский спорт, 2013. – 536 с.

30. Губа, В. Подготовка футболистов в ведущих клубах Европы : монография / В. Губа, А. Стула, К. Кромке. – М. : Спорт, 2017. – 272 с.

31. Дгланузаков, К.Ч. Индивидуализация учебно-тренировочного процесса футболистов 16-17 лет на основе педагогического контроля : автореф. дис канд. пед. наук : 13.00.04 / К.Ч. Дгланузаков. – М., 1982. – 23 с.

32. Девяткин, И.А. Методические рекомендации по использованию сложнокоординационных упражнений в тренировочном процессе юных футболистов : учебное пособие / И.А. Девяткин. – Красноярск, 2021. – 156 с.

33. Дейкало, В.В. Основные направления совершенствования методики технической подготовки юных футболистов / В.В. Дейкало // Вестник ВДУ. – 2009. – № 3 (53). – С. 78-83.

34. Долгов, А.Я. Методика развития тактического мышления у юных футболистов в учебно-тренировочных группах (1-3 года обучения) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А.Я. Долгов; Московский обл. пед. ун-т. им. Н.К. Крупской. – М., 1990. – 20 с.

35. Драндров, Г.Л. Совершенствование методики технической подготовки юных футболистов : монография / Г.Л. Драндров, Н.Х. Кудяшев. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2011. – 119 с.

36. Драндров, Г.Л. Совершенствование групповых тактических действий юных футболистов на основе применения игровых упражнений : монография / Г.Л. Драндров, Р.В. Фаттахов. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2011. – 113 с.

37. Дугблей, А.Д. Совершенствование групповых взаимодействий футболистов 16-17 лет на основе анализа соревновательной деятельности команд мастеров : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / А.Д. Дугблей. – М., 2014. – 176 с.

38. Зеленцов, А.М. Моделирование тренировки в футболе / А.М. Зеленцов, В.В. Лобановский. – Киев : Здоров'я, 1985. – 134 с.

39. Зеленцов, А.М. Тактика и стратегия в футболе / А.М. Зеленцов,

В.В. Лобановский, В.Г. Ткачук, А.И. Кондратьев. – Киев : Здоров'я, 1988. – 192 с.

40. Золотарев, А.П. Структура и содержание многолетней подготовки спортивного резерва в футболе : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / А.П. Золотарев. – Краснодар, 1997. – 445 с.

41. Ивасев, В.З. Техничко-тактическая подготовка юных футболистов с учетом разносторонности соревновательных действий : дис канд. пед. наук : 13.00.04 / В.З. Ивасев. – Краснодар, 2001. – 126 с.

42. Ильин, Е.П. Психология спорта : учебник / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с.

43. Калининский, Ю.А. Процесс принятия решений в комбинаторных игровых системах (футбол, баскетбол) / Ю.А. Калининский // Материалы III съезда Общества психологов СССР. – М., 1968. – Т. 3. – Вып. 2. – С. 77-80.

44. Качалин, Г.Д. Тактика футбола / Г.Д. Качалин. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – 128 с.

45. Качани, Л. Тренировка футболистов / Л. Качани, Л. Горский. – Братислава, 1984. – 312 с.

46. Кашкаров, В.А. Организационно-обучающая игра как метод развития творческого мышления юных спортсменов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.А. Кашкаров; Веер, науч.-исслед. ин-т физ. культуры и спорта. – М., 1996. – 24 с.

47. Клиот, Д.Б. Использование игрового метода на занятиях мини-футболом в разрезе с традиционными формами подготовки / Д.Б. Клиот, М.М. Ахмедов, А.Л. Банасько // Проблемы педагогики. – 2015. – № 1 (2). – С. 50-62.

48. Козин, В.В. Ситуационная композиция в технико-тактической подготовке спортсменов / В.В. Козин // Наука и спорт : современные тенденции. – 2014. – Т. 3. – № 2. – С. 74-83.

49. Козин, В.В. Обучение двигательным действиям юных

спортсменов игровых видов спорта / В.В. Козин, С.А. Кугаевский // Физическая культура : воспитание, образование, тренировка. – 2014. – Вып. 5. – С. 39-44.

50. Козин, В.В. Интегральные динамические характеристики в регистрации и анализе технико-тактических действий спортсменов игровых видов спорта / В.В. Козин, И.А. Арбузин // Омский научный вестник. – 2015. – № 2 (136). – С. 190-193.

51. Козлов, Я.Е. Влияние психологических качеств футболиста на уровень тактической подготовки // Я.Е. Козлов, С.К. Толстых, Д.С. Толстых // Игровые виды спорта : актуальные вопросы теории и практики : Сборник научных статей 1-й Международной научно-практической конференции, посвященной памяти ректора. – Воронеж, 2018. – С. 128-134.

52. Комков, В.Ю. Принципы работы с юными футболистами 13-14 лет в системе взаимоотношений «тренер-спортмен» / В.Ю. Комков // Физическая культура. Спорт, Туризм. Двигательная Рекреация. – 2020. – Т. 5. – № 1. – С. 38-46.

53. Корзун, Д.Л. Техничко-тактическая подготовка юных футболистов на основе акцентированного использования игровых средств : дис. ... канд. пед. наук / Д.Л. Корзун. – Минск, 2013. – 155 с.

54. Костюкевич, В. Тактические модели соревновательной деятельности в футболе / В. Костюкевич // Наука в олимпийском спорте. – 2017. – № 3. – С. 40- 50.

55. Костюков, В.В. Теория и методика использования спортивных игр при организации физической активности людей разного возраста : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В.В. Костюков. – М., 1993. – 48с.

56. Костюнина, Л.И. Формирование творческого мышления юных футболистов как условие повышения эффективности тренировочного процесса / Л.И. Костюнина, А.С. Чайкин // Поволжский педагогический поиск, 2018. – № 3 (25). – С. 126-134.

57. Кошбахтиев, И.А. Ситуационный метод как эффективный способ

совершенствования технико-тактических действий спортсменов, занимающихся мини-футболом / И.А. Кошбахтиев, Д.К. Исмагилов // Физическая культура и спорт в структуре профессионального образования : ретроспектива, реальность и будущее : Сб. материалов межведомственного круглого стола. – Иркутск, 2017. – С. 311-315.

58. Красножан, Ю.А. Футбол. Разбор игры с футболистами профессиональной команды / Ю.А. Красножан, Б.Г. Чирва. – М. : ТВТ Дивизион, 2013. – 72 с.

59. Кудинов, А.А. Физическая и технико-тактическая подготовка юных футболистов с учетом их игрового амплуа : монография / А.А. Кудинов, А.В. Никитин, В.В. Парамонов. – Волгоград : ФГБОУ ВО «ВГАФК», 2016. – 181 с.

60. Кудяшев, Н.Х. Техническая подготовка юных футболистов на начальном этапе обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.Х. Кудяшев. – Набережные Челны, 2011. – 161 с.

61. Кузнецов, А.А. Футбол : Настольная книга детского тренера / А.А. Кузнецов. – М. : Профиздат, 2011. – 408 с.

62. Кук, М. Самый популярный в мире учебник футбола / М. Кук, Дж. Шоулдер. – М. : Астрель, 2012. – 96 с.

63. Лалаков, Г.С. Современные тенденции в совершенствовании техники и тактики футбола / Г.С. Лалаков, В.В. Козин, В.А. Блинов // Физическая культура и спорт в жизни студенческой молодежи : материалы науч.-практ. конф., посвящ. 70-летию в победы в Великой Отечественной войне (электронное издание). – Омск, 2015. – С. 21-24.

64. Лисенчук, Г.А. Управление подготовкой футболистов : монография / Г.А. Лисенчук. – Киев : Олимпийская литература, 2003. – 271 с.

65. Лобановский, В.В. Бесконечный матч / В.В. Лобановский. – М. : Физкультура и спорт, 1989. – 191 с.

66. Люкшинов, Н.М. Главные доминанты футбола. Уроки чемпионата мира в Испании / Н.М. Люкшинов // Советский спорт. – 1982. –

С. 3.

67. Лясковский, К.П. Некоторые упражнения, приближенные к игровой обстановке в тренировке футболиста / К.П. Лясковский // Теория и практика физ. культуры. – 1955. – Т. XVIII. – Вып. 5. – С. 327-330.

68. Лях, В. Координационная тренировка в футболе / В. Лях, З. Витковски. – М. : Советский спорт, 2010. – 216 с.

69. Максименко, И.Г. Контроль различных сторон подготовленности юных спортсменов в спортивных играх / И.Г. Максименко, С.В. Рябикин // Физическое воспитание и спортивная тренировка. – 2018. – Вып. 4 (26). – С. 20- 29.

70. Малиновский, С.В. Моделирование тактического мышления спортсменов / С.В. Малиновский. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 192 с.

71. Марков, К.К. Психолого-педагогические основы тренерской деятельности : монография / К.К. Марков. – Красноярск : КГПУ, 2007. – 200 с.

72. Марков, К.К. Техника современного волейбола : верхняя передача и подготовка связующих : монография / К.К. Марков. – Т. 5. – Иркутск: ИрНИТУ, 2017. – 187 с.

73. Монаков, Г.В. Подготовка футболистов. Теория и практика / Г.В. Монаков. – 2-е изд., стереотип. – М. : Советский спорт, 2007. – 288 с.

74. Морозов, Ю.А. Анализ технико-тактической деятельности футболистов на X чемпионате мира / Ю.А. Морозов, К.И. Бесков // Подготовка футболистов. – М., 1977. – С. 134-155.

75. Николаенко, В.В. Многолетняя подготовка юных футболистов. Путь к успеху : учеб.-метод. пособие / В.В. Николаенко, В.Н. Шамардин. – Киев : Саммит-книга, 2015. – 360 с.

76. Николаенко, В.В. Формирование спортивного мастерства юных футболистов / В.В. Николаенко // Наука и спорт : современные тенденции. – 2015. – Т. 6. – № 1. – С. 61-66.

77. Огородникова, Л.А. Тактическая одаренность как критерий

спортивного отбора / Л.А. Огородникова // Ярославский педагогический вестник. – 2012. – Т. 2. – № 1. – С. 254-257.

78. Осташев, П.В. Прогнозирование способностей футболистов / П.В. Осташев. – М. : Физкультура и спорт, 1982. – 96 с.

79. Петухов, А.В. Методика формирования индивидуальной технико- тактической подготовки юных футболистов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А.В. Петухов; Веер, науч.-исслед. ин-т физ. культуры и спорта. – М., 1990. – 22 с.

80. Петухов, А.В. Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения : монография / А.В. Петухов. – М. : Советский спорт, 2006. – 232 с.

81. Платонов, В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В.Н. Платонов. – Киев : Олимпийская литература, 2004. – 808 с.

82. Полишкис, М.М. Тактическая подготовка футболистов детско-юношеской спортивной школы с учетом современных тенденций развития игры : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М.М. Полишкис. – М., 2011. – 148 с.

83. Полишкис, М.М. Современные тенденции соревновательной и тренировочной деятельности в футболе / М.М. Полишкис, А.К. Беляков // Физическая культура : воспитание, образование, тренировка. – 2017. – № 2. – С. 70.

84. Полишкис, М.С. Показатели коллективных и индивидуальных технико-тактических действий как критерии оценки качества игры футболистов / М.С. Полишкис, Ю.Я. Поволоцкий // Футбол : Ежегодник. – М., 1986. – С. 46-50.

85. Понугаев, В.Г. Игровая специализация и ее значение для повышения техники игры в спортивных играх / В.Г. Понугаев // Теория и практика физ. культуры. – 1948. – Т. XXI. – Вып. 7. – С. 731-738.

86. Попов, А.В. Интенсификация двигательного совершенствования техники игры / А.В. Попов // Футбол : Ежегодник. – М. : Физкультура и

спорт, 1980. – С. 47-49.

87. Портных, Ю.И. Дидактические основы использования игр в физическом воспитании, образовании и спорте : автореф. дис д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ю.И. Портных. – СПб., 1994. – 62 с.

88. Портных, Ю.И. Спортивные игры в физическом воспитании : Учебное пособие / Ю.И. Портных, С.Л. Фетисова, Е.А. Митин, О.П. Бауэр. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. – 479 с.

89. Портных, Ю.И. Использование метода игрового проектирования в процессе обучения игровой соревновательной деятельности / Ю.И. Портных, С.Л. Фетисова // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2010. – № 1. – С. 85-88.

90. Преображенский, И.Н. О методах совершенствования баскетболистов в тактике / И.Н. Преображенский // Говорят тренеры по баскетболу : Сб. статей. М., 1961. – Вып. 2. – С. 115-121.

91. Притыкин, В.Н. Нетрадиционные подходы к повышению точности штрафного броска в баскетболе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.Н. Притыкин. – Омск, 2003. – 233 с.

92. Романенко, А.Н. Книга тренера по футболу / А.Н. Романенко, О.Н. Джус, М.Е. Догадин. – Киев : Здоров'я, 1988. – 254 с.

93. Родионов, А.В. Влияние психологических факторов на спортивный результат / А.В. Родионов. – М. : Физкультура и спорт, 1983. – 112 с.

94. Рубин, М.А. Как усилить командные взаимодействия в футболе / М.А. Рубин, В.Н. Слепцов // Физическое воспитание и спортивная тренировка. – 2018. – № 1 (23). – С. 43-51.

95. Рымашевский, Г.А. Факторы надежности выполнения технико-тактических действий футболистами высокой квалификации / Г.А. Рымашевский, С.А. Савин // Футбол : Ежегодник. – М. : Физкультура и спорт, 1980. – С. 42-44.

96. Селуянов, В.Н. Физическая подготовка футболистов : Учеб.-

метод. пособие / В.Н. Селуянов, С.К. Сарсания, К.С. Сарсания. – М. : ТВТ Дивизион, 2006. – 192 с.

97. Селуянов, В.Н. Футбол : проблемы физической и технической подготовки / В.Н. Селуянов, К.С. Сарсания, В.А. Заборова. – Долгопрудный : ИНТЕЛЛЕКТик, 2012. – 160 с.

98. Симаков, В.И. Стандартные положения в футболе / В.И. Симаков. – М. : Физкультура и спорт, 1973. – 144 с.

99. Симаков, В.И. Футбол : простые комбинации. – М. : Физкультура и спорт, 1987. – 144 с.

100. Скоморохов, Е.В. К вопросу об эффективности игры головой в футболе / Е.В. Скоморохов, Л.М. Фомин // Вопросы физической культуры и спорта : Сборник трудов, выпуск №1. – Барнаул : Катунь, 1976. – С. 24-25.

101. Скоморохов, Е.В. Методы оценки технико-тактической подготовленности высококвалифицированных футболистов : Методические рекомендации / Е.В. Скоморохов, М.И. Шестаков, Г.А. Голденко. – М., 1983. – 18 с.

102. Суворов, В.В. Техническая подготовка юных футболистов на основе учета структуры соревновательной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.В. Суворов. – Краснодар, 1996. – 152 с.

103. Сучилин, А.А. Трансформация тактических систем игры в современном футболе / А.А. Сучилин, М.А. Вершинин, И.Н. Новокщенов // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2020. – № 15 (2). – С. 26-32.

104. Сучилин, А.А. Подготовка олимпийского резерва : учебник / А.А. Сучилин; Олимп. ком. России, Поволж. олимп. акад. – Волгоград : Принт, 2017. – 236 с.

105. Темченко, В.А. Регистрация, обработка и анализ показателей соревновательной деятельности в спортивных играх / В.А. Темченко, В.О. Темченко // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2006. – № 2. – С. 37-48.

106. Тюленьков, С.Ю. Теоретико-методологические подходы к системе управления подготовкой футболистов высокой квалификации : Монография / С.Ю. Тюленьков. – М. : Физическая культура, 2007. – 352.
107. Фаттахов, Р.В. Совершенствование групповых тактических действий юных футболистов на основе применения игровых упражнений : автореф. дис. .. канд. пед. наук : 13.00.04 / Р.В. Фаттахов. – Набережные Челны, 2011. – 25 с.
108. Холодов, Ж.К. Теория и методика физического воспитания и спорта : Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ж.К. Холодов, В.С. Кузнецов. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 480 с.
109. Цирик, Б.Я. Футбол / Б.Я. Цирик, Ю.С. Лукашин. – 4-е. изд., испр. и доп. – М. : Физкультура и спорт, 1999. – 292 с.
110. Цубан, Ю.В. Моделирование игровых упражнений в системе подготовки футболистов на этапе спортивного совершенствования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ю.В. Цубан. – М., 2003. – 112 с.
111. Чанади, А. Техника / А. Чанади. – М. : Физкультура и спорт, 1978. – 256 с.
112. Чанади, А. Футбол. Стратегия / А. Чанади. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 208 с.
113. Черепанов, П.П. Теория и практика в подготовке команды мастеров / П.П. Черепанов. – Казань : ЗАО «Мир без границ», 2012. – 252 с.
114. Черникова, О.А. Психологические особенности спортивных эмоций / О.А. Черникова // Психология и современный спорт : Сборник научных работ психологов спорта социалистических стран. – М. : Физкультура и спорт, 1973. 190-206 с.
115. Чернецов, М.М. Формирование игрового мышления в аспекте целостности человеческого существа / М.М. Чернецов, В.А. Пегов // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта, 2016. – № 11 (141). – С. 250-254.
116. Чирва, Б.Г. Базовая и профессиональна техническая и тактическая подготовка футболистов : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Б.Г.

Чирва. – М., 2008. – 350 с.

117. Чурсинов, В.Е. Исследование показателей соревновательной деятельности в нападении Российских футбольных команд премьер-лиги / В.Е. Чурсинов // Физическая культура, спорт, биомеханика; Тезисы Международной научной конференции. – Майкоп : Изд-во АГУ, 2007. – С. 129- 131.

118. Шагин, Н.И. Специальные подвижные игры в многолетней подготовке юных футболистов : учебно-методическое пособие / Н.И. Шагин. – М. : Спортивная книга, 2020. – 160 с.

119. Шулятьев, В.М. Психологические факторы, влияющие на мыслительную деятельность футболистов, в ходе групповых взаимодействий / В.М. Шулятьев, А.Д. Дугблей // Ресурсы конкурентоспособности спортсменов : теория и практика реализации. – 2018. – № 1. – С. 260-262.

120. Afonso, J. Decision-making in sports : the role of attention, anticipation and memory / J. Afonso, J. Garganta, I. Mesquita // The Revista Brasileira de Cineantropometria e Desempenho. – 2012. – Vol. 14. – No. 5. – P. 592-601. DOI: 10.5007/1980-0037.2012v14n5p592

121. Aguiar, M. A review on the effects of soccer small-sided games / M. Aguiar, G. Botelho, C. Lago, V. Maças, J. Sampaio // Journal of Human Kinetics. – 2012. – № 33. – P. 103-113.

122. Ali, A. Measuring soccer skill performance : a review / A. Ali // Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports, 2011. – Vol. 21. – P. 170- 183. DOI:10.1111/j.1600-0838.2010.01256.x

123. Astrand, P. Factors to be measured / P. Astrand // Endurance in Sports. – Oxford, Blackwell Scientific Publications, 1992. – P. 189-191.

124. Bilek, V. Objectivizace hodnoceni treninkovenozatizeni v nekterych sportovnich Brock / V. Bilek, P. Pergel // Trener. – 1982. – No. 1. – S. 19-20.

125. Bush, M. Evolution of match performance parameters for various playing positions in the English Premier League / M. Bush, C. Barnes, Dt. Archer, B. Hogg, Ps. Bradley // Human Movement Science. – 2015. – Vol. 39. – P. 1-11.

DOI:10.1016/j.humov.2014.10.003

126. Clemente, F.M. Periodization based on small-sided soccer games : Theoretical considerations / F.M. Clemente, F.M. Martins, R.S. Mendes // *Strength and Conditioning Journal*. – 2014. – № 36. – P. 34-43.

127. Coutts, Aj. Evolution of football match analysis research / Aj. Coutts // *Journal of Sports Sciences*. – 2014. – Vol. 32. – No. 20. – P. 1829-1830. DOI:10.1080/02640414.2014.985450

128. Da Silva, C.D. Exercise intensity and technical demands of small-sided games in young Brazilian soccer players : Effect of number of players, maturation, and reliability / C.D. Da Silva, F.M. Impellizzeri, A.J. Natali, J.R. De Lima, M.G. Bara-Filho, E. Silami-Garcia, J.C. Marins // *Strength and Conditioning Journal*. – 2011. – № 25. – P. 2746-2751.

129. Davids, K. How small-sided and conditioned games enhance acquisition of movement and decision-making skills / K. Davids, D. Araújo, V. Correia, L. Vilar // *Exercise and Sport Sciences Reviews*. – 2013. – № 41. – P. 154-161.

130. Diaz-Cidoncha, J. Quantification and analysis of offensive situations in different formats of sided games in soccer / J. Diaz-Cidoncha, I. Refoyo, J. Calleja- González, A. Dellal // *Journal of Human Kinetics*. – 2014. – № 44. – P. 193-201.

131. Doewes, R. The effect of small sided games training method on football basic skills of dribbling and passing in Indonesian players aged 10-12 years / R. Doewes, S. Purnama, R. Syaifullah, I. Nuryadin // *International Journal of Advanced Science and Technology*. – 2020. – Vol. 29, No. 3s. – P. 429-441.

132. D'Ottavio, S. L'apprendimento della tecnica calcistica : come rendere funzionale L'insegnamento / S. D'Ottavio // *Sport & Medicina*. – 2011. – № 2. – P. 49-57.

133. Fernández-Espínola, C. Small-Sided Games as a Methodological Resource for Team Sports Teaching : A Systematic Review / C. Fernández-Espínola,

134. M.T. Abad Robles, F.J. Giménez Fuentes-Guerra // *International Journal of Environmental Research and Public Health*. – 2020. – №17 (6) : 1884.
135. Gabbett, T. Game-Based Training for Improving Skill and Physical Fitness in Team Sport Athletes / T. Gabbett, D. Jenkins, B. Abernethy // *International Journal of Sports Science & Coaching*. – 2009. – Vol. 4(2). – P. 273-283. DOI: 10.1260/174795409788549553.
136. González-Víllora, S. Decision making and skill development in youth football players / S. González-Víllora, L.M. García-López, O.R. Contreras-Jordán // *International Journal of Medicine Science in Physical Education and Sport*. – 2015. – Vol. 15 (59). – P. 467-487.
137. González-Víllora, S. Review of the tactical evaluation tools for youth players, assessing the tactics in team sports : football / S. González-Víllora, J. Serra- Olivares, J.C. Pastor-Vicedo, I. Teoldo da Costa // *SpringerPlus*. – 2015. – Vol. 4 (663). DOI: 10.1186/s40064-015-1462-0.
138. Guida Tecnica Per Le Scuole Di Calcio / Federazione Italiana Giuoco Calcio : Settore Giovanile e Scolastico. – Roma, 2008. – 572 p.
139. Hegen, P. Lernen an Unterschieden und nicht durch Wiederholung / P. Hegen, W. Schlhorn // *Fussballtraining*. – 2012. – № 3. – S. 41-52.
140. Hill-Haas, S.V. Physiology of small-sided games training in football / S.V. Hill-Haas, B. Dawson, F.M. Impellizzeri, A.J. Coutts // *Sports Medicine*. – 2011. – № 41. – P. 199-220.
141. Kinnerk, P. A review of the game-based approaches to coaching literature in competitive team sport settings / P. Kinnerk, S. Harvey, C. MacDonncha, M. Lyons // *Quest*. – 2018. – № 70. – P. 401-418.
142. Memmert, D. Current Approaches to Tactical Performance Analyses in Soccer using Position Data / D. Memmert, K. Lemmink, J. Sampaio // *Sports Medicine*. – 2017. – Vol. 47. – P. 1-10. DOI:10.1007/s40279-016-0562-5
143. Memmert, D. Match analysis, Big Data and tactics : current trends in elite soccer / D. Memmert, R. Rein // *Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin*. – 2018. – Vol. 69. – P. 65-72. DOI: 10.5960/dzsm.2018.322

144. Michels, R. *Team Building : The Road to Success* / R. Michels. – Cardinal Publishing Group, 2001. – 298 p.
145. Owen, A. *Small-sided games : The physiological and technical effect of altering pitch size and player numbers* / A. Owen, C. Twist, P. Ford // *Insight*. – 2004. № 7. – P. 50-53.
146. Praça, G. *Relationship between tactical and technical performance in youth soccer players* / G. Praça, V. Soares, C. Matias, I. Teoldo da Costa, P. Greco // *Revista Brasileira de Cineantropometria e Desempenho Humano*. – 2015. – Vol. 17 (2). – P. 133-146. DOI: 10.5007/1980-0037.2015v17n2p136.
147. Práxedes, A. *The effect of small-sided games with different levels of opposition on the tactical behaviour of young footballers with different levels of sport expertise [Electronic resource]* / A. Práxedes, A. Moreno, A. Gil-Arias, F. Claver, F. Del Villar // *PLoS ONE*. – 2018. – 13 (1): e0190157. – URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0190157> (period of visit: 13.09.2019).
148. Sgrò, F. *Small-Sided Games and technical skills in soccer training : Systematic review and implications for sport and physical education practitioners* / F. Sgrò, S.P. Bracco, M. Lipoma // *Journal of Sports Sciences*. – 2018. – № 6. – P. 9- 19.